

სსიპ - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

იავლინა გუჯეჯიანი

მასდარი სვანურში

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი
დისერტაციის მაცნე

თბილისი

2020

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია სსიპ - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელები:

მერაბ ნაჭყებია - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ქეთევან მარგიანი - ფილოლოგიის დოქტორი,

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ექსპერტები:

ლელა გიგლემიანი _ ფილოლოგიის დოქტორი,

თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ლევან ფაჩულია _ ფილოლოგიის დოქტორი,

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ოფიციალური ოპონენტები:

მედეა საღლიანი - ფილოლოგიის დოქტორი,

თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

თამილა ზვიადაძე - ფილოლოგიის დოქტორი,

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2020 წლის იანვარს საათზე სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ფილოლოგიის სადისერტაციო საბჭოს _____ სხდომაზე (მისამართი: ქ. თბილისი, ანა პოლიტკოვსკაიას ქ. № 26, VII სართული, საპრეზენტაციო ოთახი).

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: ასოც. პროფესორი **მირანდა თოდუა**

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

კვლევის მიზანი და ამოცანები: ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევის მიზანია სვანური მასდარის სისტემური ანალიზი, მისი სრულყოფილი აღწერა-დახასიათება. შესაბამისად, ნაშრომში მიზნად დავისახეთ ბალსზემოური კილოს მონაცემების საფუძველზე სვანური მასდარის მონოგრაფიულად შესწავლა. სტრუქტურული ყალიბების, მაწარმოებელ აფიქსთა/მორფოლოგიურ ელემენტთა კლასიფიკაცია, მასდარის სისტემური ფორმოზრები და ფუნქციურ-სემანტიკური დახასიათება, მასდარში გამოხატულ სახელურ და ზმნურ კატეგორიათა სიღრმისეულად შესწავლა და სრული სურათის წარმოჩენა.

კვლევის მიზანი იყო მასდარულ ფორმათა წარმოების თვალსაზრისით სვანურის მონაცემების შედარება სალიტერატურო ქართულთან (რიგ შემთხვევებში სხვა ქართველურ ენობრივ ქვესისტემებთან).

შესაბამისად, ნაშრომში აღნიშნულია საერთოქართველური კანონზომიერებები; შესწავლილია განმასხვავებელი ნიშნები და ელემენტები; განსაკუთრებულად არის ხაზგასმული მხოლოდ სვანურში შემონახული ძველი ქართულის მახასიათებლები (მაგ.: პირდაპირი ობიექტის მრავლობითობის ასახვა ძველ ქართულში მხოლოდ ზმნაში, სვანურში კი _ მასდარსა და ზმნაშიც...).

სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობის პროცესში დამუშავდა შესაბამისი ემპირიული მასალა: ლექსიკონები, დღემდე გამოქვეყნებული სვანური ტექსტები. კვლევისას, ასევე, გათვალისწინებულია სავლე პირობებში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სვანეთიდან მიგრირებული სვანებისაგან ჩვენ მიერ ჩაწერილი საანალიზო მასალაც.

კვლევის მეთოდები: ნაშრომში გამოყენებულია ემპირიული მასალის კვლევის სისტემური, სინქრონიული, სტრუქტურული და აღწერითი მეთოდები. საკითხი დამუშავდა ძირითადად ანალიზისა და რიგ შემთხვევებში ისტორიულ-შედარებითი კვლევის საფუძველზე.

ძირითადი შედეგები: ნაშრომში შეძლებისდაგვარად სრულადაა აღწერილი სვანური მასდარი სტრუქტურულ-სემანტიკური ასპექტით და ფუნქციონირების თვალსაზრისით. ტაბულების სახით წარმოდგენილია მაწარმოებელ აფიქსთა შეძლებისდაგვარად სრული ცხრილი. სალიტერატურო ქართულთან მიმართებით არის აღწერილი სვანურ მასდარში გამოხატული სახელური და ზმნური კატეგორიები. აქცენტი მასდარში წარმოდგენილ საერთო ქართველურ ძირებზე, მაწარმოებლებსა და კატეგორიებზეა გამოხატული, თუმცა

სრულყოფილი სურათის წარმოსაჩენად იქვე ხაზგასმულია სვანურის სპეციფიკურობანი. ჩატარებულმა კვლევამ გამოავლინა მეტად საყურადღებო შედეგები, რომლებიც, ვიმედოვნებთ, სათანადო დახმარებას გაუწევს ქართველურ ენათა სპეციალისტებსა და საკითხით დაინტერესებულ პირებს.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე: ნაშრომი სვანური მასდარის მონოგრაფიულად შესწავლის პირველ ცდას წარმოადგენს. სიახლეა სტრუქტურული თვალსაზრისით სვანური მასდარული ფორმების სისტემური აღწერა-დახასიათება, აგრეთვე, სალიტერატურო ქართულთან მიმართებით ამ სეგმენტში (ნაზმნარ სახელში) სვანურის ყველა თავისებურებისა და სპეციფიკის გამოვლენა. ნაშრომში მოცემულია სხვადასხვა აღნაგობის მასდართა ბრუნების პარადიგმები, ამასთანავე სვანური მასდარისთვის დამახასიათებელი ისეთი ზმნური კატეგორიების სისტემური აღწერა, როგორცა: ობიექტის მრავლობითობა, გვარი, მოქმედების მრავალგზისობა და ა. შ.

ნაშრომის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა: ნაშრომი გარკვეულ წვლილს შეიტანს საკუთრივ სვანური ენის გრამატიკული სტრუქტურის, არქაული იერით აღბეჭდილი ლექსიკის კვლევისა და, შესაბამისად, ქართველური ენობრივი სამყაროს შესწავლის საქმეში. კვლევის შედეგები მნიშვნელოვანია ზოგადი და ქართველური ენათმეცნიერების, ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკის, ასევე სვანური ენის პრაქტიკული კურსისათვის.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა: სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 155 გვერდს. შედგება შესავლის, საკითხის შესწავლის ისტორიის, ოთხ თავად კლასიფიცირებული 21 პარაგრაფისა და 20 პუნქტად ჩამოყალიბებული ძირითადი დასკვნებისაგან. ნაშრომს ერთვის ინფორმატორ-მთქმელთა და გამოყენებული ლიტერატურის სია.

საკითხის შესწავლის ისტორია

სვანურმა ენამ ჯერ კიდევ XVIII-XIX საუკუნეებში მიიქცია ყურადღება თავისი არქაული ლექსიკითა და გრამატიკული წყობით. პირველი ფიქსაცია სვანურის მონაცემებისა განხორციელდა უცხოელ მოგზაურთა, დიპლომატთა, მკვლევართა მიერ.

სვანური კილოების მეცნიერული შესწავლა ნიკო მარის სახელს უკავშირდება. აკაკი შანიძემ დააზუსტა სვანურ დიალექტთა დაყოფის საფუძვლები, დიალექტთა

სახელწოდებები: ბალსზემოური, ბალსქვემოური, ლაშხური და ლენტეხური; მოგვცა სვანური უმლაუტის კლასიკური ახსნა. სვანური ენის სტრუქტურის ცალკეული საკითხები გაშუქებულია ჰ. ფენრიხის, გ. მაჭავარიანის, მ. ქალდანის, კ. დონდუას, გ. დეეტერსის, ალ. ონიანის, ზ. ჭუმბურიძის, ი. ჩანტლაძის, მ. ჩუხუას, ე. ოსიძის, ლ. პალმაიტისის, ნ. აბესაძის, მ. სუხიშვილის, ე. გაზდელიანის, რ. ჭკადუას, მ. საღლიანის, ქ. მარგიანი-სუბარის, ნ. შავრეშიანის... ნაშრომებში. სვანურის შესწავლის საქმეში საეტაპო მნიშვნელობისაა სწორედ **ვარლამ თოფურიას** ფუნდამენტური ნაშრომი, ქართველოლოგთა სამაგიდო წიგნი „სვანური ენა, I, ზმნა“. ვ. თოფურიასეული შეფასება სვანური ზმნის სირთულისა ამგვარია: სვანური უღვლილების სისტემა ქართველურია. ზმნას იგივე კატეგორიები მოეპოვება, რაც ქართულსა და ზანურს. ქართველური ზმნის მექანიზმი საერთოდ რთულია, მაგრამ სვანურისა – განსაკუთრებით. მას მეტი აქვს ინკლუზივ-ექსკლუზივის ფორმები, თურმეობითი I და თურმეობითი II, მყოფადი უსრული და სხვ. ეს ბადებს საკითხთა წყებას მათი გენეზისისა და პირველადობის შესახებ [თოფურია 1967:175].

ქართველოლოგიურ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში აკ. შანიძის მიერ დამკვიდრებულ **საწყისსა** და არნ. ჩიქობავას მიერ შემოთავაზებულ **მასდარს** შორის ჩვენ უპირატესობას ვანიჭებთ სწორედ ტერმინს – **მასდარი**, რომელიც ამ შემთხვევაში უფრო მისადაგებული აღმოჩნდა ქართველურ ენათა სპეციფიკისათვის – როგორც ზმნის პირიელი ფორმიდან ნაწარმოები სახელის აღმნიშვნელი ტერმინი და არა საწყისი – ევროპულ ენათა **ინფინიტივის** შესატყვისი და ექვივალენტი. სვანური მასდარი უაღრესად საინტერესოა აღნაგობის, მაწარმოებელი ელემენტების, სემანტიკური ასპექტების, ფუნქციონირების... კუთხით, ასევე სხვა ქართველურ ენებთან მიმართების თვალსაზრისით: სვანურ მასდარში, სალიტერატურო ქართულისაგან განსხვავებით, გარჩეულია გვარისა და მრავალგზისობის კატეგორიები, ასახულია ობიექტის მრავლობითობა, რაც **განსაზღვრავს კიდევაც მის მთელ სპეციფიკასა და მრავალფეროვნებას და საფუძვლად ედება იმ სირთულეებს, რომელნიც თავს განსაკუთრებით იჩენენ ლექსიკოლოგიურ მუშაობაში მასდართა ასახვისა და მათი შინაარსის ქართულად სათანადოდ და სრულყოფილად ვერ გადმოცემის გამო: როგორც ცნობილია, ჯერ კიდევ 1936 წელს დაიგეგმა სვანურ-ქართული ლექსიკონის აკადემიური გამოცემა და დაიწყო ლექსიკური მასალის ინტენსიური შეკრება. სახელმძღვანელო პრინციპები, რომლებიც საფუძვლად უნდა დასდებოდა ლექსიკონს, როგორ უნდა ასახულიყო **მასდარი** სალექსიკონო ფონდში, მ. ქალდანის მიერ შემდეგნაირად არის**

ჩამოყალიბებული: მასდარის ერთი რიგი იძლევა მოქმედებითი და ვნებითი გვარის საპირისპირო ფორმებს. თარგმანი (მაგ., **ლიდგე – ლიდევ** „ჩაქრობა“) ვერ ასახავს ამ სხვაობას, რადგან **ლიდგე** მოქმედებითი გვარისაა („აქრობს“) და **ლიდევ** – ვნებითისა („ქრება“). (ლექსიკონში) ამ ტიპის მასდარებს გრამატიკული დახასიათება მიეცემათ (ეს უფრო ეკონომიური ჩანს, ვიდრე თარგმანისთვის ფრჩხილებში პირიანი ფორმების მიწერა) [ქალდანის 2000:905]; პროფ. ი. ჩანტლაძე ვ. თოფურიასა და მ. ქალდანის „**სვანური ლექსიკონის**“ წინასიტყვაობაში წერს: სვანურ ლექსიკონში იმთავითვე ივარაუდებოდა ზმნაში, მასდარსა და მიმღეობაში მრავალგზისობის კატეგორიისა და ობიექტის სიმრავლის აღნიშვნა... ზოგჯერ გაგვიჭირდა ზღვრის გავლება... **პრაქტიკულმა საქმიანობამ ისეთი საკითხებისთვისაც მიგვაქცევინა ყურადღება, რაც თეორიული მუშაობის დროს შესაძლოა არ წამოწეულიყო წინა პლანზე – ზოგი მათგანის შესახებ არც სპეციალურ ლიტერატურაშია მსჯელობა.**

სვანურში მასდართან დაკავშირებული ცალკეული საკითხები დასმულია და განხილულია ა. შანიძის, ვ. თოფურიას, გ. მაჭავარიანის, ალ. ონიანის, ზ. ჭუმბურიძის, ი. ჩანტლაძის, რ. ჭკადუას, მ. საღლიანის, ქ. მარგიანის... ნაშრომებში.

ნაშრომში წარმოდგენილი საანალიზო მასალა ამოკრებილია ვ. თოფურიასა და მ. ქალდანის „სვანური ლექსიკონიდან“, ჰ. ფენრიხისა და ზ. სარჯველადის „ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონიდან“, სვანური პროზაული ტექსტებიდან, სვანური ენის ქრესტომათიიდან, ა.ლიპარტელიანის „სვანური ლექსიკონიდან“, „კოდორული ქრონიკებიდან“, ბ. ნიჟარაძის „სვანურ-ქართულ-რუსული ლექსიკონიდან“, მ. ჩუხუას ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონიდან... ამას დაემატა საკუთრივ ჩვენ მიერ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში თემაზე მუშაობის ბოლო ხუთი წლის მანძილზე ეკომიგრანტ სვანებისაგან ჩაწერილი მასდარული ფორმები. სვანურის ტრადიციულად ცნობილი ოთხი დიალექტიდან ნაშრომში საანალიზოდ ბალსზემოური მასალაა წარმოდგენილი. საკვლევი თემატიკის – **სვანური მასდარის** ძირითადი სტრუქტურული მოდელების გამოყოფის, მაწარმოებელ აფიქსთა განაწილების წესების ანუ დისტრიბუციის, საწყისთა ბრუნების, სინტაქსური ფუნქციების, უმასდარო ზმნების, არამარკირებული მასდარების, მასდარში სახელური და ზმნური კატეგორიების კვლევის პარალელურად წინამდებარე ნაშრომში შევეცადეთ აქცენტი სპეციფიკაზე ყოფილიყო გაკეთებული ანუ შეძლებიდაგვარად წარმოჩენილიყო გვარის (აქტივი და პასივი), მრავალგზისობის კატეგორიის გამოხატვასთან,

მასდარში ობიექტის მრავლობითობის ასახვასთან დაკავშირებული თავისებურებანი სალიტერატურო ქართულთან მიმართებით.

ნაშრომის მოკლე შინაარსი

თავი I. მასდარის სტრუქტურული ყალიბები სვანურში

სტრუქტურული ყალიბების წარმოების მიხედვით მასდარი სვანურში ოთხი სახისაა: პრეფიქს-სუფიქსური, ოდენ პრეფიქსული, სუფიქსური და უაფიქსო (არამარკირებული). მასდარის მაწარმოებელი აფიქსებია: ძირითადად თავსართი **ლი-**; თავსართ-ბოლოსართები: **ლი _ ე**; **ლი _ ი**; **ლი _ უ**; სუფიქსები: **-ა**; **-ობ**; **-ე-ჭა**; მასდარი სვანურში ძირითადად იწარმოება აწმყოს ფორმათაგან: **ა-მწრ-ე** „ამზადებს“ > **ლი-მწრ-ე** „მზადება“, **ხ-ა-წტუნ-ე** „აჩვენებს“ > **ლი-წტუნ-ე** „ჩვენება“...

მასდარის **ლი-**, **ლი-ი**, **ლი-ე** აფიქსთა განაწილება დამოკიდებულია აწმყოს მწკრივის [-ე; -ი; -ა; -0] სუფიქსებზე. აფიქსთა განაწილების წესების დადგენა შესაძლებელია აწმყოს მწკრივის ფორმებიდან ამოსვლით [ონიანი 1998:262]. თუმცა ამ წესებს აქვთ გამონაკლისები, მაგ.: **ანღრი** „მოდის“ – **ლი-ჭედ** „მოსვლა“ (შდრ. ძვ. ქართ. მოუ-ჭდ-ების); **ესღრი** „მიდის“ – **ლი-ზი** „წასვლა“, **ხალა** „სწყინს“ – **ლი-ლონე** „წყენა“...

პრეფიქს-სუფიქსური წარმოება: სვანურში **ლი – ე** კონფიქსით იწარმოება: 1. მოქმედებითი გვარის ზმნათა მასდარი: **ლი-ტფურ-ე** „გატყავება“ 2. ფუძედრეკად ზმნათა აქტიური სემანტიკის მასდარები: **ლი-ფხჟ-ე** „გაშლა“ 3. გარდაუვალი (აწმყო -ა დაბოლოებით) ზმნათა მასდარები: **ლი-ლონ-ე** „წყენა“ 4. გარდაუვალი (უნიშნო აწმყოს მქონე) ზმნათა მასდარები: **ლი-სგურ-ე** „ჯდომა“ 5. ყოველგვარი მასდარის კაუზატიური ფორმა: **ლი-ზგუნ-ე** „დასახლება“...

ლი _ ი თავსართ-ბოლოსართით იწარმოება იმ ზმნათა მასდარი, რომელთა მოქმედებითი გვარის აწმყო -ი ალომორფიანია: **ი-თურ-ი** „სწავლობს“ > **ლი-თურ-ი** „სწავლა“, **ჰსყ-ი** „აკეთებს“ > **ლი-სყ-ი** „კეთება“...; **საშუალ-მოქმედებითი გვარის** ერთი ჯგუფის ზმნათა მასდარი ასევე **ლი-ი** პრეფიქს-სუფიქსით იწარმოება: **კბლ-ი** „კივის“ > **ლი-კბლ-ი** „კივილი“, **სტბ-ი** „ცეკვავს“ > **ლი-სტბ-ი** „ცეკვა“...

ლი-**ჟ** აფიქსებიანი მასდარებია: **ლი-ხეხუჭაშ-ჟ** „ცოლ-ქმრობა“, ეგრ. **ლიხეხუჭაშ-ჟ** „ცოლ-ქმრობა“ (ზედმიწევ. – სიცოლ-სიქმრე), **ლი-თლალურ-ჟ** „რძლობა“, **ლი-მყარ-ჟ** „ძმების ცოლობა/შილობა“, **ლი-სუნაჟ-ჟ** „ნათელმირონობა“, **ლი-ამაზ-ჟ** „მტრობა“, **ლი-სრმაჟ-ჟ** „ქალიშვილობა“...

ლი- პრეფიქსის „მასდარული ბუნებიდან“ გამომდინარე ვ. თოფურია ამ ჯგუფის სახელებს განიხილავს როგორც მასდარებს, მა- პრეფიქსით ნაწარმოებ ფორმებს კი როგორც განყენებულ სახელებს, მაგ.: **მზ-გიდ** „ძილი“, **მა-ჟარ** „მოწყენა“, **მზ-ხიად** „სიხარული“, **ბზ. მა-შონ-ა** „შური“, **ლშხ. მა-ღურ-ა** „ფიცია“..., ამ უკანასკნელთ ზ. ჭუმბურიძე და ალ. ონიანი აბსტრაქტულ სახელებად და არა მასდარებად ახასიათებენ.

ვ. თოფურიასთვის **ლი-** პრეფიქსით წარმოება, ანუ მასდარული ყალიბი არის ამოსავალი პრინციპი, თუმცა გარკვეულ დაბრკოლებებსაც აწყდება: „**სახელთაგანაც იწარმოება მასდარი ლი-** თავსართით: **მეჩი > ლი-მჩ-ჟ** „სიბერე“, **ლი-მჩ-ე** „ბერება“, **ლი-მჩ-ჯ** „ბერობა“, **ლი-მარ-ჟ** „კაცობა“, **ლი-ზურაჟ-ჟ** „ქალობა“... მთელს რიგს ნასახელარ ზმნებს აწმყოში და ნასახელარ მასდართ საერთო ფუძე მოეპოვება, მაგრამ არის არც თუ ცოტა შემთხვევები, როცა **ნასახელარი მასდარი გვაქვს** (ხაზგასმა ჩვენია – ი. გუჯეჯიანი) და ზმნა კი არა: **მწრე** „კაცი“ > **ლი-მარ-ჟ** „კაცობა“, **ლი-დი-ჟ-ლი-გზალ-ჟ** „დედა-შვილობა“, **ლი-მუ-ჟ-ლი-გზალ-ჟ** „მამა-შვილობა“, **ლი-ჟდულ-ჟ** „დობა“, **ლი-ჯმულ-ლი-დჩურ-ჟ** „და-ძმობა“ [თოფურია 1967:211-212]“. ჩვენ ემპირიული მასალით დავადასტურეთ ამ მასდართა ზმნის პირიანი ფორმებიც: **ად-ხეხუჭაშ-ე** (ეჯნემ ეჯიარ) „დაცოლქმარა (იმან ისინი)“, **აღ-ხეხუჭაშ-ჟ** (ეჯიარ) „დაცოლქმარდენ (ისინი)“.

მართალია, სალიტერატურო ქართულისთვის ხელოვნურია, არაბუნებრივია ფორმა **ცოლქმარდებიან** (ისინი), მაგრამ სვანურში აღნიშნულ ფორმებს სრულებითაც არ აკლიათ ბუნებრიობა **დაქორწინება/დაოჯახების** მნიშვნელობით: ობაშ ლირგადი*ნლო **ლიხეხუჭაშ** ხექებ უშხუარ [სვან. ლექსიკ. ბქ., 2000:484] „ბევრი ლაპარაკის შემდეგ ცოლქმრობა უთხრეს ერთმანეთს“. ამრიგად, ვ. თოფურიას ფუნდამენტური ნაშრომის მონაცემებზე დაყრდნობით და ჩვენ მიერ დამატებით მოძიებული ემპირიული მასალის საფუძველზე ვასკვნით, რომ **ლი-ჟ** კონფიქსური წარმოების სახელები (**ლი-მსგა-ჟ** „ძეობა“, **ლი-ხეხუჭაშ-ჟ** „ცოლ-ქმრობა“, **ლი-მარ-ჟ** „კაცობა“, **ლი-სუნაჟ-ჟ** „ნათელმირონობა“...) სვანურში მასდარებია.

ოდენ პრეფიქსული წარმოება: **ლი-** პრეფიქსით იწარმოება ძირითადად ვნებითი გვარის ზმნათა მასდარი; მოქმედებითი გვარის ზმნათაგან კი **ლი-** პრეფიქსით მასდარს

აწარმოებენ ის ზმნები, რომლებიც აწმყოში უნიშნოდ არიან წარმოდგენილნი. ლი-ს გამოყენება მასდარის მაწარმოებელ პრეფიქსად, როგორც სანალიზო მასალის დამუშავებითა და სვანური სალექსიკონო მონაცემებით ირკვევა, სხვა მაწარმოებლებთან შედარებით გაცილებით უფრო ხშირია.

ვნებითი: კუშმნი „ტყდება“, ლი-კუშმ „გატყდომა“, ფხეჟნი „იშლება“, ლი-ფხეჟ „დამლა...“

მოქმედებითი: ხეშგუემ „სთხოვს“, ლი-შგუემ „თხოვნა“, აგემ „აშენებს“, ლი-გემ „აშენება“...

საინტერესოა, რომ დღეს ოდენპრეფიქსული წარმოების ლრ-ტუტ „გაქცევა“ მასდარისათვის ისტორიულად თავსართ-ბოლოსართიანი წარმოება ივარაუდება:

სვანური ლრ-ტუტ „გაქცევა“ კანონზომიერი შესატყვისია ქართული ვლტ-/ი-ვლტ-ის „მირბის“, სი-ვლტ-ოლ-ა „სირბილი“, მეგრული რტ-/ნტ- რტ-ება/ნტ-ება „გაქცევა“ და ლაზური ო-მტ-ინ-უ „გაქცევა“ ლექსიკური ერთეულებისა; სვანური -ტუტ მიღებული ჩანს *-ტულტ-ისაგან ლ-ს დაკარგვითა და ტ-ს მეტათეზისის შედეგად [საჩყვისი ლრ-ტუტ < *ლრ-ტულტ-უტ [სარჯველაძე, ფენრიხი 1990:126].

ლრ-ტუტ „გაქცევა“ მასდარში საინტერესოა, აგრეთვე, პრეფიქსული ხმოვნის სიგრძე. ვ. თოფურიასა და მ. ქალდანის „სვანურ ლექსიკონში“, ჰ. ფენრიხისა და ზ. სარჯველაძის „ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში“, მ. ჩუხუას „ქართველურ ენა-კილოთა შედარებით ლექსიკონში“ ლრ- გრძელხმოვნიანი პრეფიქსით ნაწარმოები რამდენიმე მასდარული ფორმა დასტურდება მხოლოდ: ლრ-ტუტ „გაქცევა“, ლრ-ზ-ი „სვლა“, ლრ-თ-ე „წილის მიცემა“, ლრ-ქურსგ „თქმა“, ლრ-ცუტ „სიცილი“, ლრ-შგ-ი „წველა“, ლრ-შდნ-ე „დავიწყება“, ლრ-შუ-ე „დანთება“...

სტრუქტურული ყალიბების მიხედვით პრეფიქსული ხმოვნის სიგრძე გამოვლინდა ყველა ტიპის მასდარში. საინტერესოა კითხვა, რამ განაპირობა პრეფიქსული ხმოვნის სიგრძე? ეს არის საკომპენსაციო სიგრძე შემდეგ ლექსემებში: ლრ-ტუტ < *ლი-ტულტ-უტ „გაქცევა“, ლრ-ზ-ი < *ლი-გზი „სვლა“, ლრ-ქურსგ // *ლრ-ქუმა < *ლი-თქუმა... მასდარში ლრ-ზ-ი < *ლი-გზი „სვლა“, სვანურში გზ კომპლექსის გამარტივების შედეგად მივიღეთ ზ, რომლის წინამავალი ხმოვანი გ-ს დაკარგვის გამო დაგრძელებულია. *გზ არქეტიპი უნდა აღდგეს საერთო-ქართველურ დონეზე [სარჯველაძე, ფენრიხი 1990:81]. მასდარებში პრეფიქსიული ხმოვნის სიგრძე, მაშასადამე, კვალიფიცირებულია საკომპენსაციო სიგრძედ, რამდენადაც ესენი

საკმაოდ არქაული ლექსემებია და ზუსტ შესატყვისობებს გვიჩვენებენ ყველა ქართველურ ენაში. ვფიქრობთ, რომ ამავე ტიპის სიგრძესთან უნდა გვექონდეს საქმე დანარჩენ მასდარებშიც: **ლრ-ცჷ** „სიცილი“, **ლრ-შგ-ი** „წველა“, **ლრ-შდნ-ე** „დავიწყება“.

მასდარი თუ მა-პრეფიქსიანი აბსტრაქტული სახელები? მკვლევართა შორის აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს სვანურის ერთი ჯგუფის სახელების მიმართ, ამ სახელებში მა-პრეფიქსი გამოიყოფა: **მა-ლატ** „სიყვარული“, **მა-კაფ** „ნდომა“, „გადაწყვეტილება“, **მა-მჭირ** „სიზარმაცე“, **მა-ჟაბ** „მოცალობა“, **მა-ჟერ** „სიბრალული“...; არნ. ჩიქობავა **მა-ლატ** „სიყვარული“, **ლი-ლატ-ჷ** „ყვარება“... ტიპის პარალელურ ფორმებს განსაკუთრებული ღირებულებისად მიიჩნევს, როგორც გრამატიკული კლას-კატეგორიის გამოხატულებას. ვ. თოფურიას, ზ. ჭუმბურიძის, ალ. ონიანის შეფასებით კი მა-პრეფიქსიანი წარმოების ფორმები აბსტრაქტული სახელებია და არა მასდარები. ჩვენ ამ თვალსაზრისს ვიზიარებთ, ვინაიდან ემპირიულ მასალაზე ჩვენი დაკვირვებით მა- და ლი-პრეფიქსიანი ფორმები ერთმანეთში თავისუფლად ვერ მონაცვლეობს: **მწ-ლონა/ლი-ლონე** „წყენა“ ლექსემებს სემანტიკური ნიუანსებით გამოყენების სხვადასხვა სფერო აქვთ.

სუფიქსური წარმოება: ოდენსუფიქსური წარმოება სვანურ მასდარებში წარმოდგენილია საერთოქართველური -ა და ქართული -ობ აფიქსებით. -ა სუფიქსიანი მასდარი სვანურში **ფუბედრეკადი** ზმნებისთვის არის დამახასიათებელი: სვანურ **ხუაბ-ა** „ჟლეტა“, **კუაშ-ა** „ტყდომა“, **ცუარ-ა** „ტოვება, დალატი“, **ქუაბ-ა** „ჭრა, კვეთა“... ფორმებში გამოვლენილი -ა სუფიქსი კანონზომიერად შეესატყვისება ქართულ -ა და მეგრულ-ჭანურ -ა სუფიქსს.

-ობ სუფიქსიანი მასდარები: ეს ჯგუფი მასდარებისა მცირერიცხოვანია. რაოდენობრივად ათეულს არც კი სცდება, მაგრამ მაინც ცალკე სტრუქტურულ მოდელად და განსხვავებულ შინაარსობრივ ჯგუფად განვიხილავთ. -ობ სუფიქსიანი მასდარებია: **დორ-ობ** < (დიარ „პური“) „პურობა“, **ცუარ-ობ** „მიტოვების, დალატის ჟამი“, **ქუაბ-ობ** „დიდი ყინვების დრო“ და ა. შ. -ობ სუფიქსიანი მასდარები შინაარსობრივად გულისხმობენ პროცესს, ზოგადად რაღაცის დროს, მიმდინარეობას. -ობ სუფიქსიანი მასდარები სტრუქტურულად თავისუფლად ენაცვლებიან -ა სუფიქსიან მასდარებს. ორივე სახე ასევე თავისუფლად გუობს **ლი-**პრეფიქსიან და **ლი - ი ლი - ე** კონფიქსურ ყალიბებს: **კაც-ობ/კაც-ა/ლი-კც-ე** „დალუპვა“... სვანურში დღეს შეინიშნება ტენდენცია ოდენსუფიქსური წარმოების კონფიქსურ წარმოებაზე გადასვლისა: **ხეუაბ-ობ/ხეუაბ-ა > ლი-ხუეტ/ლი-ხუტ-ე** „ამოწყვეტა“.

-**ეჭ- ა** **ორმაგსუფიქსიანი მასდარებია:** **ტ-ნჭ-ა** „აურზაური, აყალმაყალი“, **ტგნტ-ნჭ-ა** „ხმაური“... აღნიშნულ ფორმებს **ხმაბაძვით ლექსიკურ ერთეულებს** უწოდებს მ. საღლიანი და **-ნჭ(ა)/-ეჭ(ა)** აფიქსს გენეზისურად უკავშირებს ქართულ **-იალ-**ს: ზრიალ-, სრიალ-, ჟრიალ- ფორმებში. სვანურ მეტყველებაზე დაკვირვების, ინფორმატორებთან მასალის შემოწმების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ სემანტიკურად ხმაურთან ასოცირებული ეს ლექსემები ბალსზემოურში თავისუფლად ირგებენ მასდართა „ტრადიციულ“ **ლი – ე** კონფიქსურ ყალიბსაც და მეტყველებაში პარალელურად გვხვდება ფორმები: **ტ-ნჭ-ა/ლი-ტნჭ-ე** „აურზაური, ჩხუბი“...

არამარკირებული მასდარებია: **ხგლ** „თოფის ხმა“, **ძგუიბ** „წყვეტის ხმა“; **დღილ** „გლეჯის ხმა“; **ბიჭკუტ** „სკდომის ხმა“... სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ ტიპის **უაფიქსო ფორმათა** აღსანიშნავად გამოყენებულია სხვადასხვა ტერმინი: **პირველადი მასდარები** (არნ. ჩიქობავა, რ. ჭკადუა, მ. საღლიანი, „**სახელურ-ზმნური**“ **ფუძეები** – ა. დავითიანი)... ჩვენ უპირატესობას ვანიჭებთ ტერმინს – **არამარკირებული**, რამდენადაც აღნიშნული ფორმები სწორედ ფუძის სიშიშვლით, არამარკირებულობით განსხვავდებიან სხვადასხვა სტრუქტურის მასდართაგან. მეტყველებაში ეს უაფიქსო ლექსემები **ლი – ი/ლი – ე** კონფიქსებს ირგებენ.

ბგერწერითი ლექსიკა მასდარებში: ხმაბაძვითი, ბგერწერითი ლექსიკური ერთეულები ყველა ენისთვისაა დამახასიათებელი. მ. საღლიანის მიერ მასდარებად კვალიფიცირებულ ფორმათა ერთი ნაწილი მიღებულია ორი სხვადასხვა ფუძის/ძირის შერწყმით (ანუ კონტამინაციით): **ზგრზგნ** „ზანზარი“, **ფგრზგნ** „კანკალი, ზანზარი“, **ტურშუნ** „რახუნი“... ეს სახელები, თავის მხრივ, წარმოადგენენ „პირველად მასდარებს“, რომელთაგან იწარმოება ახალი ზმნური ფორმები, ზოგჯერ რამდენადმე შეცვლილი სემანტიკით.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სვანური ლექსიკის არქაულობა და სვანურის სიტყვათქმნადობის განსაკუთრებული უნარი მასდარებშიც მკაფიოდ ვლინდება. მაგალითად, სწორედ სუფიქსურ მასდარებს შეუძლიათ რაოდენობრივად **ექვსი მასდარული ფორმის წარმოება**, ქართული თარგმანი ზედმიწევნით, აღწერითი გზის გარეშე გადმოსცემს მხოლოდ ორ ფორმას ამ ექვსთაგან: ამოსავალს და კაუზატიურს:

ოდენსუფიქს. წარმ.	ოდენსუფ იქს. წარმ.	პასივი	აქტივი	მრავალგზ.	კაუზ.
ხუტ-ა „ამოწყდომა“	ხუტ-ობ	ლი-ხუეტ	ლი-ხუტ-ე	ლი-ხუტ-წლ	ლი-ხტ-უნ-ჰუ-ნე
ცუტრ-ა „მიტოვება“	ცუტრ-ობ	ლი-ცუერ	ლი-ცურ-ე	ლი-ცურ-წლ	ლი-ცრ-უნ-ჰუ-ნე
კდ-ა „ამოწყდომა“	კდ -ობ	ლი-კედ	ლი-კდ-ე	ლი-კდ-წლ	ლი-კდ-უნ-ჰუ-ნე
შდწ-ა „გამოლევა, დამთავრება“	შდწ-ობ	ლი-შდებ	ლი-შდბ-ე	ლი-შდბ-წლ	ლი-შდბ-უნ-ჰუ-ნე

ამდენად, სვანური მასდარული სისტემა საკმაოდ მრავალფეროვანია სტრუქტურული ყალიბების, სალიტერატურო ქართულთან და ზანურთან მიმართების, სპეციფიკურობის, არქაიზმების, ლექსიკური შემადგენლობისა და სემანტიკური ასპექტების გათვალისწინებით. ამ მრავალფეროვნებაში ბერძნული ლექსიკაც მონაწილეობს.

თავი II . ზმნური კატეგორიები სვანურ მასდარში

სახელური კატეგორიების გამოხატვის თვალსაზრისით სვანური მასდარი სრულად იმეორებს ქართულის ვითარებას; ზმნური კატეგორიების მიხედვით კი მნიშვნელოვნად განსხვავდება გვარის, მრავალგზისობის, ობიექტის მრავლობითობის ასახვით.

გვარის გამოხატვა სვანური ზმნის მასდარში: სალიტერატურო ქართულთან მიმართებით საინტერესოა, რომ სვანურ მასდარში შინაარსობრივად მკაფიოდ არის გამოხატული აქტიური და პასიური სემანტიკა, სტრუქტურულად კი ეს გარჩეულია პარალელური წყვილებით – მოქმედებითი და ვნებითი გვარის მასდარული ფორმებით. სვანურში გვარის კატეგორიის გამოხატვა არ ხდება ყველა საწყისურ ფორმაში, არამედ მხოლოდ ერთი ტიპის მასდარებში. ეს ფუძედრეკად ზმნათა საწყისებია შესაბამისად ორ-ორი მასდარული ფორმით – აქტივისთვის ლი – ე კონფიქსური, ხოლო პასივისთვის ლი- ოდენ სუფიქსური წარმოებით:

ვნებითი

მოქმედებითი

ლი-ბეჭკუ „გასკდომა“

ლი-ბჭკუ-ე „გასკდომა“

ლი-ხეპ „სკდომა

ლი-ხპ-ე „სკდომა (მომცრო საგნისა)“

ლი-ცელ „გახევა/მოხევა“

ლი-ცლ-ე „გახევა/მოხევა“

ლი-გელ „გახევა/გაპობა“...

ლი-გლ-ე „გახევა/გაპობა“...

ისტორიულად სხვა ვითარება ივარაუდება. გვარის მიხედვით დაპირისპირებული სვანური მასდარული ფორმები ადრეულ ეპოქაში გარჩეული არ უნდა ყოფილიყო. **ლი-კტემ** ტიპის მასდარი ისტორიულად ისევე ნეიტრალური უნდა ყოფილიყო გვარის თვალსაზრისით, როგორც რომელიმე **ლი-კედ**, ან **ლი-მწრ-ე** ტიპისა. სინქრონულ დონეზეც კი მოქმედებითისა და ვნებითისათვის სხვადასხვა მასდარული ფორმები გვაქვს ძირითადად ბალსზემოურსა და ბალსქვემოურში, მეტნაკლებად – ქვემოსვანურში. აქვე შევნიშნათ, მეორეულად მიჩნეული **აქტივ-პასივის ფუძეთა აბლაუტური დაპირისპირების** მოშლის ტენდენცია უკვე შეინიშნება ლენტეხურ და ლაშხურ დიალექტებში.

მოქმედების მრავალგზისობის გამოხატვა სვანური ზმნის მასდარში: სვანურში ზმნისთვის და მასდარისთვისაც დამახასიათებელია მოქმედების მრავალგზისობის კატეგორიის გრამატიკული გამოხატვა შესაბამისი აფიქსით. სტრუქტურულად მრავალგზისობის გამომხატველ მასდარებს ყოველთვის აქვთ ყალიბი **ლი – ზლ** ან **ლი – ძელ**: მოქმედების მრავალგზისობა მრავალფუნქციური **-ზლ** მორფემით არის გამოხატული შემდეგ მასდარებში: **ლი-ზელ-ზლ** „სიარული“, **ლი-თრლ-ზლ** „ურთიერთობა/ახლობლობა“, **ლი-თჟ-ზლ** „დაბადება, შობა“, **ლი-ლჭ-ზლ** „მოთქმა/დატირება“, **ლი-მწოდ-ზლ** „თავის მართლება“, **ლი-მხუბ-ზლ** „მძობა“, **ლი-პეჟუნ-ზლ** „დამალობანა“... ერთგზისობა-მრავალგზისობის ოპოზიცია კარგად ჩანს ფორმებში: **ლი-პეჟ** „დამალვა“ – **ლი-პეჟუნ-ზლ** „დამალობანა“, **ლი-მწრ-ე** „მომზადება“ – **ლი-მწრ-ზლ** „მომზადება“, **ლი-ჩქუტუ-ი** „მუხლდრეკა“, **ლი-ჩქუტუნ-ძელ** „ჩამუხლვა მრავალგზის“. უნდა აღინიშნოს, რომ **-ზლ/-ძელ** დაბოლოების მქონე მასდარულ ფორმებს ყოველთვის არ ეძებნებათ „ოპოზიციური“ წყვილები, მაგ.: **ლი-შმ-ზლ** „ომი/ ბრძოლა“, **ლი-ქუნაჟ-ზლ** „აგონია“, **ლი-დრ-ზლ** „სიმღერა“, **ლი-ყხ-ზლ** „კოცნა“, **ლი-მსხარ-ზლ** „მასხრობა/ხუმრობა“, **ლი-მქარ-ზლ** „შეჯიბრება“, **ლი-ცჟ-პლ** „კამათი/ჩხუბი“, **ლი-ხჟნ-ზლ** „დამუქრება“ **ლი-ჯუჭმ-ძელ** მრავალგზისობის სემანტიკის შემცველი მასდარია: **ლი-ჯუჭმ-ძელ** „მადლიერება მრავალგზის“, **ლი-ჯუჭმ-ი** „მადლობის თქმა“; „გადალოცვა“..... წესისამებრ, რაკი **-ზლ** მრავალგზისობის გამომხატველია, უნდა გვექონდეს საპირისპირო

ერთგზისი ფორმები, თუმცა ეს ასე არ არის და თანამედროვე სვანურში არ დასტურდება მრავალგზისთათვის ამოსავლად ნაგულისხმევი მასდარები: *ლი-ცტ-ი > ლი-ცტ-წლ „კამათი/ჩხუბი“, *ლი-ღრ-ი > ლი-ღრ-წლ „სიმღერა“, *ლი-ყხ-ი > ლი-ყხ-წლ „კოცნა“...

ზ. ჭუმბურიძე მიიჩნევს, რომ -წლ, -წლ სუფიქსთა პირველადი ფუნქცია ნასახელარ ზმნებში ყოველთვის მკაფიოდ არ ჩანს. ვიზიარებთ მოსაზრებას, რომ მრავალგზისობის -წლ სუფიქსს ერთი ტიპის ზმნებში შეაქვს პასივის სემანტიკა, რაც კარგად ჩანს ოპოზიციურ წყვილთა შეპირისპირებით: ყურადღება მიიქცია -წლ სუფიქსიანმა მასდარებმა, რომელთაც აქვთ მკაფიოდ გამოხატული პასიური შინაარსი მიმართებით შესაბამის უსუფიქსო (გამოკვეთილად აქტიური სემანტიკის მატარებელ) ფორმებთან [მარგიანი 2007:70] :

მოქმედებითი

ვნებითი

ლი-ნბწ-ი (ანბწნი ეჯა ეჩას) „დაფიცება“	ლი-ნბან-წლ (იმბანწლ ეჯა „იფიცება ის“)
ლი-ყტნ-ე (წყტნე ეჯა ეჩას) „დაწვენა“	ლი-ყტნ-წლ (იყტნწლ ეჯა)
ლი-ლჭე (ილჭე ეჯა ეჩას) „დატირება“	ლი-ლჭ-წლ (ილჭწლ ეჯა)
ლი-ჩრჟე (ჩრჟე ეჯა ეჩას) „გასიძება“	ლი-ჩრჟ-წლ (ი-ჩრჟ-წლ ეჯა)
ლი-წჟილ-ე (წ-წჟილ-ე ეჯა ეჩას) „გაპატარძლება“	ლი-წჟილ-წლ (ი-წჟილ-წლ ეჯა)...

კაუზატივის კატეგორიის გამოხატვა მასდარში: თანამედროვე სვანურში კაუზატივის კატეგორია -უნ, -ტუნ, -ნ აფიქსებით გამოიხატება როგორც ზნის პირიან ფორმაში, ისე მასდარში. კაუზატიური მასდარი მხოლოდ და მხოლოდ ლი – ე კონფიქსით წარმოიქმნება: ლი-სყ-ი „გაკეთება“, ლი-სყ-უნ-ე „გაკეთებინება“, ლი-გემ „აგება“, ლი-გმ-უნ-ე „აგებინება“, ლი-სტარუნ-წლ „პირჯვრის გადაწერა“, ლი-სტარუნ-წლ-ტუნ-ე „პირჯვრის გადაწერინება“... სვანურს ხშირად გვხვდება ორმაგი კაუზატივი, როდესაც -ტუნ აფიქსი ზმნის პირიან ფორმაში და, შესაბამისად, მასდარშიც ორგზის არის გამოყენებული: ლი-ტხ-უნ-ე > ლი-ტხ-უნ-წტუნ-ე „დაბრუნება/დაბრუნებინება“.

კაუზატიური წარმოება, ქართულის მსგავსად, სვანურშიც არ ვრცელდება ყველა ტიპის ზმნასა და მასდარზე: კაუზატიური ფორმები არ გვხვდება ბგერწერითი ლექსიკით ნაწარმოებ მასდარებში; -ა/-ობ სუფიქსური წარმოების მასდარებში; ლი – ტ კონფიქსური წარმოების (ლი-ხეხუჭაშ-ტ „ცოლ-ქმრობა“ ტიპის) მასდარებში. კაუზატივის კატეგორიის

გამოხატვა შესაძლებელია მხოლოდ **ლი _ ე**, **ლი _ ი**, **ლი-** პრეფიქს-სუფიქსებით ნაწარმოებ მასდარებში.

ობიექტის მრავლობითობის გამოხატვა მასდარში: სხვა ქართველურ ენებთან მიმართებით უაღრესად საინტერესოა ის ფაქტი, რომ **სვანური მასდარი განარჩევს ობიექტის მრავლობითობას**, რაც განაპირობებს ფორმათა სიმრავლეს და სემანტიკურ ნიუანსთა მრავალფეროვნებას, სტრუქტურულად კი მასდართა ერთგვარ „**ობოზიციურ**“ წყვილებს:

ლირდი _ ლირდწლი „გაზრდა ერთისა და გაზრდა ბევრისა“

ლინყე _ ლინყწლი „ცხოვა ერთისა და გამოცხოვა მრავლისა“...

ობიექტის მრავლობითობის აღსანიშნავად სვანურის ბალსზემოურ კილოში გამოიყენება სუფიქსები: **-წლ**, **-წლ**, **-იწლ (აწლ)**, **-გრ (გლ)**, **-წრ (წლ)**, **-ბრ**. შევნიშნეთ, რომ სვანურში მასდარში მრავლობითობის გამოხატვისას ხდება ფორმათა ერთგვარი უნიფიკაცია. დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ კონფიქსური **ლი _ ი/ლი _ ე** და ოდენ პრეფიქსული **ლი-** წარმოების მასდარები ერთიანად გადადიან წარმოების **ლი _ ი** ყალიბზე:

ლი-კენ-ე > ლი-კენ-წლ-ი „შეკონვა/შეხვევა“

ლი-ტურ-ე > ლი-ტურ-წლ-ი „ანთება“

ლი-შხბ-ი > ლი-შხბ-აწლ-ი „კერვა“

ლი-დ-ი > ლი-დ-წლ-ი „დადება“...

ნულსუფიქსიანი საწყისები: **ლი-:** > **-გრ-ე**:

ლი-დეგ > ლი-დგ-გრ-ე „ჩაქრობა“

ლი-ბეჭკუ > ლი-ბჭკ-წრ-ე „გაპობა“

ლი-ხეპ > ლი-ხპ-გრ-ე „სკდომა“...

მოქმედების მრავალგზისობის გამომხატველი და ობიექტის სიმრავლის ამსახველი მასდარები, რომელთა სპეციფიკის გადმოცემა ქართულად ვერ ხერხდება, **-წლ** აფიქსით ერთმანეთის მსგავსია, მაგრამ აღნაგობით – განსხვავებული; ჩვენი დაკვირვებით, სტრუქტურა **ლი- -წლ** ექნებათ მრავალგზის ფორმებს; სტრუქტურა **ლი- -წლ-ი** კი – ობიექტის სიმრავლის გამომხატველ მასდარებს, მაგ.:

ლი-ზ-ი > ლი-ზელ-წლ „სვლა ერთხელ“ > სიარული მრავალგზის“...

ლი-რდ-ი > ლი-რდ-წლ-ი „გაზრდა ერთისა > გაზრდა ბევრისა“...

გეზის გამოხატვა სვანურ მასდარში: სვანურ მასდარში გეზი ჟი-, ჩუ-, სგა-, ქა- ზმნისწინებით გამოიხატება, მაგ.: ჟი ლრზი „ასვლა“, ჩუ ლრზი „ჩასვლა“, სგა ლრზი „შესვლა“, ქა ლრზი „გასვლა“ და ა. შ. მიმართული გეზის ამგვარ ფორმებს უზმნისწინო მიუმართავი უპირისპირდება: ლრზი „წასვლა“. ასპექტის წარმომქმნელი ზმნისწინები (ლა-, ან-, ად-, ეს-) მასდარში არ დასტურდება. ქართულისაგან განსხვავებით ასპექტის მიხედვით ოპოზიცია მისთვის უცხოა. ჟი-, ჩუ-, სგა-, ქა- ზმნისწინთა დართვა-დაურთველობა ასპექტურ ოპოზიციას არ წარმოქმნის. რამდენადაც ისეთი ფორმები, როგორც არის: ლისყი/ჟი ლისყი „კეთება“, ლიშხი/ჩუ ლიშხი „წვა“, ლრზი/სგა ლრზი/ქა ლრზი „სვლა“... ასპექტის მიხედვით არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. საინტერესოა რ. ჭკადუას დაკვირვება -ა სუფიქსური წარმოების მასდარებში მარტივ ზმნისწინთა დართვით სრული ასპექტის წარმოებასთან დაკავშირებით: გარდა სპეციფიკური გამონათქვამებისა -ა სუფიქსიანი მასდარები გვხვდება ჩვეულებრივ მეტყველებაში სხვადასხვა ბრუნვის ფორმით. შეიძლება დაერთოს ჩუ- და ქა- ზმნისწინები, ოღონდ არა მიმართულების, არამედ ასპექტის აღნიშვნის ფუნქციით. ისე ჩუ თეფა-ს მაგ მიცხა (ბქ.) „თქვენს დაკარგვას ყველაფერი მირჩევნია“. ქა ბერა ისგა ქემა-დ ხესპიჟ (ბქ.) „დაკლება მატებად ექცეოდა“ [სვან. ლექსიკ. 2000:779]...

ჩვენ ვიზიარებთ რ. ჭკადუას მოსაზრებას მარტივი ზმნისწინების დართვით მასდარებში არა მიმართულების, არამედ სრული ასპექტის გამოხატვასთან დაკავშირებით, მაგრამ რამდენადაც ეს არ არის სისტემური ხასიათისა, არ ვრცელდება სხვა ტიპის მასდარებზე, ბუნებრივია, ძალაში რჩება თეზა, რომ ქართულისაგან განსხვავებით სვანურ მასდარში ზმნისწინს აქვს მხოლოდ გეზის გამოხატვის ფუნქცია და არა სრული ასპექტის წარმოებისა. მით უფრო, რომ -ა სუფიქსიანი მასდარი სვანურში სულ რამდენიმე ერთეულით იფარგლება მხოლოდ. ამასთან დასახელებულ მაგალითებში ზმნისწინიანი და უზმნისწინო მასდარები თავისუფლად ენაცვლებიან ერთმანერთს.

ზოგი უმასდარო ზმნა სვანურში: არის ჯგუფი ზმნებისა, რომელთაც აქვთ პირიანი ფორმები, მაგრამ არ ეწარმოებათ მასდარი. მსგავსად ძველი ქართულისა, ესენი სტატიკური ზმნებია ძირითადად. **სვანური უმასდარო ზმნებია:** ხოზი „დამორებულია/მანძილია“, ხესმი „ესმის“, წუა „მოიპოვება/გავრცელებულია“, პნჭინ „მოელის/ფიქრობს“, ხაბჟა „თვლის/ჰგონ-ია/მადლიერია; ხათემ „სჭირს“... თეორიულად მოსალოდნელი იყო, მაგრამ არც თანამედროვე სვანურ მეტყველებაში და არც ლექსიკონებში არ გვაქვს შემდეგი მასდარული ფორმები:

*ლიზნე < ხოზი „დაშორებულია/მანძილია... შორავს“; *ლისემ < ხესმი „ესმის“; *ლიწუე < წუა „მოიპოვება/გავრცელებულია“; *ლითიმ < ხათემ „სჭირს“...

თავი III. მასდარის სახელური კატეგორიები

მასდარის ბრუნება სვანურში: მასდარი სვანურში იბრუნვის როგორც შესაბამისი ფუძის არსებითი სახელი. ბრუნვის ნიშანთა სისტემა მასდარის ბრუნების მიხედვით ბალსწემოურში იქნება შემდეგი სახისა:

სახ. -0

მიც. -ს

მოთხ. -დ

ნათ. -იშ, -წშ, -ემ-იშ

მოქ. -შტ

ვით. -დ

სრული სურათის წარმოჩენის მიზნით ბრუნების პარადიგმებში შევეცადეთ ასახულიყო სტრუქტურულად ყველა ტიპის მასდარი: უაფიქსო, პრეფიქსული, თავსართ-ბოლოსართიანი თუ ოდენსუფიქსური წარმოებისა. მაგ.:

უაფიქსო: შკტიფ „ჯოხის დარტყმის ხმა“

პრეფიქსული: ლი-ჭტესგ „მიპარვა“

კონფიქსური: ლი-პრისდ-ე „მონათლვა“

ოდენსუფიქსური: ცტწრა „მიტოვება, ღალატი“, მამდარ-ობ „შიმშილობა“

კაუზატიური: ლი-ჰნ-უნ-ე „დახვნევიანება“

მრავალგზისი: ლი-ფტკუ-წნ-წლ „გაწბილება“...

სახ. ლიპრისდე „მონათლვა“

ლიჯრდუნე „დაგრძელება“

მიც. ლიპრისდე-ს

ლიჯრდუნე-ს

მოთხ. ლიპრისდე-დ

ლიჯრდუნე-დ

ნათ. ლიპრისდე-ემ-იშ

ლიჯრდუნ-ემ-იშ

მოქ. ლიპრისდე-შტ

ლიჯრდუნე-შტ

ვით. ლიპრისდე-დ

ლიჯრდუნე-დ

სახ. კუწმა „გატყდომა“	ცუწრა „მიტოვება, დალატი“
მიც. კუწმა-ს	ცუწრა-ს
მოთხ. კუწმა-დ	ცუწრა-დ
ნათ. კუწმა-ჟი	ცუწრა-ჟი
მოქ. კუწმა-შუ	ცუწრა-შუ
ვით. კუწმა-დ	ცუწრა-დ

სახ. ლითუწლ „შობა/დაბადება“	ლიფრკუწწლ „გაწბილება“ (?)
მიც. ლითუწლ-ს	ლიფრკუწწლ-ს
მოთხ. ლითუწლ-დ	ლიფრკუწწლ-დ
ნათ. ლითუწლ-იშ	ლიფრკუწწლ-იშ
მოქ. ლითუწლ-შუ	ლიფრკუწწლ-შუ
ვით. ლითუწლ-დ	ლიფრკუწწლ-დ

სახ. ლიშდბ „მუშაობა/შრომა“	ლიჯუესგ „მიპარვა“
მიც. ლიშდბ-ს	ლიჯუესგ-ს
მოთხ. ლიშდბ-დ	ლიჯუესგ-დ
ნათ. ლიშდბ-იშ	ლიჯუესგ-იშ
მოქ. ლიშდბ-შუ	ლიჯუესგ-შუ
ვით. ლიშდბ-დ	ლიჯუესგ-დ

სახ. ლიჯწუნე „დახვეწინება“	ლიდუწწლუწნე „გაწეღვა“
მიც. ლიჯწუნე-ს	ლიდუწწლუწნე-ს
მოთხ. ლიჯწუნე-დ	ლიდუწწლუწნე-დ
ნათ. ლიჯწუნე-ჟი-იშ	ლიდუწწლუწნე-ჟი-იშ
მოქ. ლიჯწუნე-შუ	ლიდუწწლუწნე-შუ
ვით. ლიჯწუნე-დ	ლიდუწწლუწნე-დ

სახ. ლილხუწრი „მთაში ცხოვრება“	ლიმურყუწმი „აკომკება, გაზვიადება“
--------------------------------	-----------------------------------

მიც. ლილხუჭარი-ს	ლიმურყუჭმი-ს
მოთხ. ლილხუჭარი-დ	ლიმურყუჭმი-დ
ნათ. ლილხუჭარი-წმ	ლიმურყუჭმი-წმ
მოქ. ლილხუჭარი-შტ	ლიმურყუჭმი-შტ
ვით. ლილხუჭარი-დ	ლიმურყუჭმი-დ

მრავლობითი რიცხვის საკითხისათვის სვანურ მასდარში: სახელური კატეგორიებიდან სვანურში მასდარს/საწყისს მხოლოდ ბრუნება მოეპოვება და ისე იბრუნვის, როგორც სათანადო ფუძის არსებითი სახელი. რიცხვის მიხედვით ცვლა საწყისისათვის არ არის დამახასიათებელი და სწორედ ეს მოსაზრებაა გაბატონებული საენათმეცნიერო ლიტერატურაში, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ, სალიტერატურო ქართულის მსგავსად, ფორმები: **კითხვა – კითხვები, შრომა – შრომები...** ერთეული სახით სვანურშიცაა გამოვლენილი და **-წრ** სუფიქსით იწარმოება: **ლი-ღრ-წლ** „სიმღერა“ – **ლი-ღრ-წლ-წრ** „სიმღერები“, **ლი-შდრ-წლ** „თამაში“ – **ლი-შდრ-წლ-წრ** „თამაშები“ უნდა კვალიფიცირდეს, როგორც მასდართა მრავლობითი. ძველი სვანური სიმღერები სვანურად აღინიშნება სწორედ ლექსებით: **ლიღრწლ-წრ: ჯუინელ ლუმნუ ლიღრწლ-წრ** ლიხ: ლილე, ლაგუმედა, რიჰო, გაულ-გავხე... „ძველი სვანური სიმღერებია: ლილე, ლაგუმედა, რიჰო, გაულ-გავხე...“

თავი IV. მასდარის სინტაქსური ასპექტები სვანურში

მასდარის სინტაქსური ფუნქციები წინადადებაში: სინტაქსური ფუნქციების მიხედვით წინადადებაში მასდარი შესაძლოა იყოს ქვემდებარის, პირდაპირი დამატების, ირიბი დამატების, უბრალო დამატების... როლში. მაგ., უბრალო დამატება: **ცხმან ი ქმან** „ზრდით და მატებით“... ტრადიციული სვანური მილოცვა ახალი წლისა ასეთია: **ზამ ყერი მცვადი ხოჩა ზამსუტ ჯიცვადი, ცხმან ი ქმანსუტ** ალხბდელხი „დრო-ჟამთა შემნაცვლებელი ღვთაება კარგ ახალ წელსამც გინაცვლებდეს, **ზრდით და მატებითმცა** გახარებულიყავი“.

ითვლება, რომ სვანური სინტაქსი იმეორებს სალიტერატურო ქართულის სინტაქსს. ისეთი „არეულ-დარეული“ ფორმები, როგორც ეს ახასიათებს სვანურ სახელთა ბრუნებას, ზმნის უღლებას და ზოგადად, მორფოლოგიას, სვანურში არ შეინიშნება. შეიძლება ითქვას, რომ ა. შანიძის ეპითეტი „არეულ-დარეული“ ამ შემთხვევაში უფრო მეტაფორაა, რამდენადაც სწორედ ეს მრავალფეროვნება აქცევს სვანურის კვლევას ლინგვისტურად ასე მიმზიდველს და საინტერესოს. სვანურის დიდი მოამაგე ვ. თოფურია ასე აფასებს ამ კუთხით სვანურის

სისადავეს: სვანური და ქართული თითქმის არ განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან სინტაქსურ საკითხებში. ქართული სინტაქსი მთლიანად მიუდგება სვანურს, მხოლოდ მაგალითები იქნება შესაცვლელი. ერთადერთი ძირითადი განსხვავება ჩანს III პირის სხვათა სიტყვის გადმოცემაში. ამ მხრივ სვანური ორიგინალურია არა მარტო ქართველურ ენებში, ამ თავისებურებით გამოირჩევა ის სხვა ენათაგანაც [თოფურია 2002:254]. აქვე საინტერესოა ხაზგასმა ფაქტისა, რომ ერგატიული კონსტრუქციის, როგორც სისტემის, საკითხში ზანურისაგან განსხვავებით სვანურში ვითარება სალიტერატურო ქართულისებურია. ცალკეული თითო-ოროლა შემთხვევა სისტემურ სურათს, რა თქმა უნდა, ვერ ცვლის.

სვანურში დავადასტურეთ მასდარის მონაწილეობა პარონიმებსა და კომპოზიტებში: **ლიმზირ-ლიცგვრალ** „ლოცვა-ვედრება“, **კინჩხიქტა** „შერცხვენა“ (ზედმიწ. – კისრისმოჭრა), **ქტინისადა** „გადარჩენა (ზედმიწ. – სულისშერჩენა), **ბოლჰკადა** „ამოწყვეტა“ (ზედმიწ. – ძირფესვინად/მთლიანად ამოწყვეტა)...**ლაჭტდანომ იჭტდანი** „კითხვით კითხულობს“... **ლიცედშუტ კედნი** „მოსვლით მოვა“...

მასდარი ფრაზეოლოგიზმებსა და მყარ გამონათქვამებში: მასდარი სვანურში აქტიურად მონაწილეობს ფრაზეოლოგიზმებსა და მყარ გამონათქვამებში: კიკეფიდ **ლიკედ** „ამოწყვეტა“, **თერალისგა ტგტი** „მოტყუება, გამასხარავება“, **თხერემი ჯარჯისგა ლირდე** „წვალემაში, ცუდ პირობებში ცხოვრება“ (ზედმიწ. „მგლის ხახაში ყოფნა“), **მერმემ შიპრშუტ ცხენდრე ლიკედ** „სხვისი მეოხებით რთული საქმის მოგვარება“ (ზედმიწ. „სხვისი/ მეორის ხელებით ნაკვერჩხლების აღება“)...

ფრაზეოლოგიზმებში გამოყენებულია ძირითადად შემდეგი მასდარები: **ლიტუმჰალ** „ჩახუტება“, **ლიკედ** „მოსვლა“ (შდრ. ძვ. ქართ. **კედ** ძირი), **ლიბლრკე** „ამოწყვეტა“... სტრუქტურის მიხედვით ფრაზეოლოგიზმებში ძირითადად **ლი – ე** და **ლი-** აფიქსებით ნაწარმოები მასდარებია წარმოდგენილი. მხოლოდ ერთეულების სახით გამოვლინდა ოდენპრეფიქსული (-ა სუფიქსიანი), მრავალგზისობის -**ალ** აფიქსიანი და კაუზატიური მასდარები: **დაგრ-ა**, **ლი-ტუმ-ალ**, **ლი-ყრ-ინ-ე**...

დასკვნები

1. საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მიღებული თვალსაზრისის თანახმად, განსხვავებით ინდოევროპულ ენათაგან, რომლებშიც ინფინიტის ეყრდნობა ზმნის პირიანი ფორმები, ქართველურ ენებში პირიქით: მასდარი გამომდინარეობს აწმყოს ზმნების პირიელი ფორმებიდან. სწორედ ამიტომ ვარჩიეთ ა. შანიძის მიერ დამკვიდრებულ **საწყისს** არნ. ჩიქობავას მიერ შემოთავაზებული ტერმინი **მასდარი**.

2. **სტრუქტურული ყალიბების მიხედვით მასდარი სვანურში** არის ოთხი სახის: პრეფიქს-სუფიქსური, ოდენ პრეფიქსული, სუფიქსური და უაფიქსო (ანუ არამარკირებული). მასდარის მაწარმოებელი აფიქსებია: **ლი-**; **ლი _ ე**; **ლი _ ი**; **ლი _ ჭ**; ქართველური **-ა**; ქართული **-ობ**; **-ეჭ-ა**; უაფიქსო: **-0**. უძველესი, ყველაზე არქაული ამ ყალიბთაგან ოდენ სუფიქსური წარმოება **[-ა]** უნდა იყოს.

3. მასდარი სვანურში ძირითადად აწმყოს ფორმათაგან იწარმოება. **ლი-**, **ლი _ ი**, **ლი _ ე** აფიქსთა განაწილება დამოკიდებულია აწმყოს მწკრივის **[-ე; -ი; -ა; -0]** სუფიქსებზე. განაწილების წესებს, როგორც ეს ემპირიულ მასალაზე დაკვირვებამ აჩვენა, აქვს გამონაკლისები.

4. ქართველური შესატყვისობების მქონე მასდარებში **მხოლოდ ერთეულების სახით** გამოვლენილი **ლრ- პრეფიქსული ხმოვნის სიგრძე** აიხსნება ძირეული ბგერის დაკარგვით და, შესაბამისად კვალიფიცირდება, როგორც საკომპენსაციო სიგრძე: **ლრ-ტჭ < *ლი-ჭლტ-ჭ** „გაქცევა“, **ლრზ-ი < *ლიგზი** „სვლა“, **ლრ-ქჷნსგ/*ლრ-ქჷმა < *ლი-თქჷმა...**

5. სუფიქსური წარმოების მასდარები სვანურში შედარებით მცირერიცხოვანია: საერთოქართველური **-ა** და ქართული **-ობ** სუფიქსები თავისუფლად მონაცვლეობენ ფორმებში: **შდწხა/შდწხოზ** „გამოლევა“, **ცჭწრა/ცჭწროზ** „მიტოვება, ღალატი“... **თანამედროვე სვანურში ოდენ სუფიქსური წარმოება შერყეულია**. მას ავიწროებს და თანდათან ბატონდება პრეფიქს-სუფიქსური და პრეფიქსული წარმოება: **(ხჭწტა > ლიხუტე/ლიხუტე)** „ამოწყდომა“...

6. **-ობ** სუფიქსიანი სვანური მასდარები (**დრრ-ობ** „პურობის დრო“, **მწადარ-ობ** „შიმშილობა“, **ქჷწზ-ობ** „დიდი ყინვების დრო“)... შინაარსობრივად გამოხატავენ პროცესს, პერიოდს, მიმდინარეობას.

7. სვანურში, სხვა ქართველურ ენათა მსგავსად, დასტურდება პირველადი მასდარები (შედარებით მცირე ოდენობით). სვანური **უაფიქსო/არამარკირებული** მასდარებია: **ტგუბ**

„წყვეტა“; **ბიჭკუ** „სკდომა“, **შკუთიფ** „ცემა“, **რიყ** „ხმის გამოცემა“, **რიფ** „ყრულ ხმის გამოცემა“, **ბიჩხ** „გაშლილი ხელით დარტყმის ხმა“...

13. სვანურში გამოიყოფა ჯგუფი **ბგერწერთი** ლექსიკით ნაწარმოები მასაღარებისა. ფუძის რედუპლიკაციით მიღებული ეს **ფონოსემატიკური** ლექსემები ვერ ქმნიან სისტემას, მაგრამ ენაში მათი არსებობა (თუნდაც მცირე რაოდენობით) ფაქტია: **ზგრზგზ** „ზანზარი“, **ტგნტგუა** „ხმაური“, **ტურმუნ** „რახუნი“...

8. **სახელური კატეგორიების** გამოხატვის თვალსაზრისით სვანური მასღარი სრულად იმეორებს ქართულის ვითარებას, **ზმნური კატეგორიების** მიხედვით კი მნიშვნელოვნად განსხვავდება **გვარის, მრავალგზისობის, ობიექტის მრავლობითობის** ასახვით.

9. ზოგი მასღარული ფორმის წარმოება განსხვავდება ამოსავალი **ზმნის გვარის** მიხედვით: ისტორიულ ჭრილში სხვა ვითარება ივარაუდება, მაგრამ სინქრონულ დონეზე უაღრესად საინტერესოა, რომ **სვანურ მასღარში ქართულთან მიმართებით მკვეთრად, თვალსაჩინოდ არის გარჩეული გვარის კატეგორია**: მოქმედებითი და ვნებითი, **აქტიური და პასიური შინაარსი გადმოცემულია მასღართა პარალელური ფორმებით**: **ლიტეხ – ლიტხე** „დაბრუნება“, **ლიხეხ – ლიხჰე** „სკდომა“... (ძირითადად, ფუძედრეკად ზმნათა მასღარებში...); სათანადო ფორმების არარსებობის გამო ქართული თარგმანი ვერ ასახავს გვარის მიხედვით დაპირისპირებულ ამ მასღარულ ფორმებს სვანურისას.

10. სხვა ქართველურ ენებთან მიმართებით, ასევე უდაოდ საინტერესოა, რომ სვანურ მასღარში გარჩეულია **მრავალგზისობის კატეგორია**: მრავალფუნქციური **-წლ** და **-გრ** სუფიქსებით (და ამ სუფიქსთა სხვადასხვა ალომორფებით).

11. სალიტერატურო ქართულის მსგავსად სვანურ მასღარში გარჩეულია **კაუზატივის კატეგორია -უნ** აფიქსით; თითქმის გამონაკლისის გარეშე სტრუქტურულად ამ ტიპის მასღარები პრეფიქ-სუფიქსური წარმოებისაა: **ლიმდწბ > ლიმდბ-უნ-ე/ლიმდბ-უნწუნ-ე** „მუშაობა/მუშაობინება“...

12. ძველი ქართული ენის მსგავსად და თანამედროვე სალიტერატურო ქართულისაგან განსხვავებით, სვანურ მასღარში ასახულია **ობიექტის მრავლობითობა**: **ლინყე/ლინყ-წლ**-ი „გამოცხობა ერთის/გამოცხობა ბევრის“; **ლიდეგ/ლიდეგ-გრ**-ე „ჩაქრობა ერთის/ჩაქრობა ბევრის“ (შდრ. ძვ. ქართ. **კარი დაგვამ/კარ-ნ-ი დაგვმ-ენ**...)...

13. მოქმედების მრავალგზისობის გამომხატველი და ობიექტის სიმრავლის ამსახველი მასღარები, რომელთა სპეციფიკის გადმოცემა ქართულად შეუძლებელია, **-წლ** აფიქსით

ერთმანეთის მსგავსია, მაგრამ აღნაგობით – განსხვავებული. ჩვენი დაკვირვებით, სტრუქტურა: **ლი-** – **-წლ-0** ექნებათ მრავალგზის ფორმებს, სტრუქტურა **ლი-** – **-წლ-ი** კი ობიექტის სიმრავლის გამომხატველ მასდარებს:

ლი-რდ-ი > **ლი-რდ-წლ-ი** „გაზრდა ერთისა – გაზრდა ბევრისა“

ლი-ზ-ი > **ლი-ზელ-წლ** „სვლა ერთხელ“ – „სიარული მრავალგზის“...

14. სალიტერატურო ქართულისაგან განსხვავებით სვანურ მასდარში არ გვაქვს საპირისპირო ფორმები ასპექტის მიხედვით, რამდენადაც **ან-**, **ად-**, **ეს-**, **ლა-** სრული ასპექტის წარმომქმნელი ზმნიწინები მასდარში არ გვხვდება.

15. მიმართული გეზის გამოსახატავად სვანურ მასდარში გამოიყენება მარტივი ზმნისწინები: **ჟი-**, **ჩუ-**, **სგა-**, **ქა-**, შესაბამისად კი გვაქვს გეზი მიმართული და გეზი მიუმართავი, მაგრამ არ გვაქვს ოპოზიცია ასპექტის მიხედვით.

16. **სვანურში გვხვდება უმასდარო ზმნები: ხოზი** „დაშორებულია/შორავს“, **ხაზუბი** „აღმოცენებულია/ამოდის წყარო“, **წუა** „მოიპოვება“, **ხათემ** „სჭირს“... მსგავსად ძველი ქართულისა **უმასდარო** ზმნები სვანურში არქაული ვითარების ამსახველნი უნდა იყონ (შდრ. ძვ. ქართ. **ესავს**, **უვის**...)

17. სვანურში მასდარი დასტურდებ **კომპოზიტებში**, **პარონიმებში**, **ფრაზეოლოგიზმებსა და მყარ გამონათქვამებში**: კიკვიდ **ლიკედ** „ამოწყვეტა“, **ჰადლოდეუს ლიგნე** „აურზაური/ხმაური“, **ქტინისადა** „გადარჩენა“ (ზედმიწ. – სულისრჩენა), **ლაჭუდანოშ იჭუდანი** „კითხვით კითხულობს“...

18. მასდარი სვანურში იბრუნვის, როგორც შესაბამისი ფუძის სახელი. უპირატესობა ენიჭება ბრუნების ქართველურ ტიპს.

19. სინტაქსური ფუნქციების მიხედვით წინადადებაში მასდარი შესაძლოა იყოს ქვემდებარის, პირდაპირი დამატების, ირიბი დამატების, უბრალო დამატების... როლში.

20. სვანურში დადასტურდა მასდართა იშვიათი (=ხატოვანი) ფორმები: **ლიფრუჭანწლ** „მარტო დარჩენილის უხერხულად გახედ-გამოხედვა“; „გაოგნებული/გამშრალი ყურება“, **ლიქუნაჭწლ** „აგონიაში ყოფნა“, **ლითლუყი** „ტიკჭორის ზიდვა“, **ლიმყურჭწლ** „სხვისი შემყურე არაფრის კეთება“, **ლილხუჭარი** „მთაში საქონლის მოვლა (ზედმიწ. – მემთეობა)“... ზუსტი მორფოლოგიურ-სემანტიკური ეკვივალენტების არარსებობის გამო აღნიშნული ფორმების თარგმნა არათუ მასდარული ფორმით, აღწერითი საშუალებებითაც კი საკმაოდ რთულია.

სადისერტაციო თემაზე ავტორის მიერ გამოქვეყნებული

პუბლიკაციები:

1. მასდარის წარმოების ზოგიერთი საკითხი სვანურში, საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, № 30, თბილისი, 2018, ISSN 1512-4363
2. **Masdar in Kartvelian Languages**, Kiev State Aviation University. III International Scientific and Practical Conference - Problems and Opportunities, Training of Professionals under European Integration, ISSN 2522-1477, УДК 37.013:811.35, DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-281-283
3. **Characteristics of Masdar in Svan**, Kiev State Aviation University. III International Scientific and Practical Conference - Problems and Opportunities, Training of Professionals under European Integration. ISSUE 6. 2019 Y. 29 august - 10 september, ISSN 2522-1477 DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-281-283
4. გვარის ფორმები სვანურ მასდარში, საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა, „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, № 32, თბილისი, 2019, ISSN 1512-4363
5. განყენებული სახელებისა და მასდარის ურთიერთმიმართებისათვის სვანურში, საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, № 30, 2018. ISSN 1512-4363

კონფერენციები:

1. აქტივ-პასივის ასახვა და გამოხატვა სვანური ზმნის მასდარში – ქართული ენათმეცნიერების მიმართულების მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა X რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, 2018 წ.
2. მასდარის ძირითადი სტრუქტურული მოდელები და მაწარმოებლები სვანურში – ქართული ენათმეცნიერების მიმართულების მაგისტრანტთა და დოქტორანტთა XI რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, 2019 წ.

LEPL Sokhumi State University

Faculty of Humanities

with the right of manuscript

Iavlina Gujejiani

Masdar in Svan

(Thesis presented for the academic degree of PhD in philology)

Tbilisi

2020

The dissertation work has been carried out at LEPL Sokhumi State University at Faculty of Humanities

Scientific supervisors:

Merab Nachkebia – Doctor in Philology, Professor of Sokhumi State University

Ketevan Margiani – Doctor in Philology, Associated Professor of Sokhumi State University

Experts:

Levan Pachulia – Doctor in Philology, Associated Professor of Sokhumi State University

Lela Giglemiani – Doctor in Philology, Arn. Chikobava Institute of Linguistics

Official Opponents:

Tamila Zviadadze – Doctor in Philology, Associated Professor of Sokhumi State University

Medea Saghiani - Doctor in Philology, Arn. Chikobava Institute of Linguistics

Dissertation defense will be held at Sokhumi State University at ... on 01.10.2020, at the meeting of Dissertation Board of Philology of the Faculty of Humanities of the Sokhumi State University

Address: Tbilisi, Anna Politkovskaya str. № 26, VII Floor, Presentation Room.

Secretary of the Dissertation Board: **Miranda Todua**, Associated Professor

General characterization of the dissertation work

Topicality of the theme: Georgia is a living linguistic museum. These words belong to the foundation of scientific research of Svan - **Nicholas Marr** and clearly expresses the richness of the Kartvelian linguistic world. In this richness and uniqueness, the importance of literary language fixed in one thousand six hundred-years-old monuments is naturally valuable. However, from a linguistic viewpoint, the study of living speech is no less important. It is believed that non-standardized, freely developed languages, dialects and subdialects may be greatly contributed in solving the problems of universalis and “philosophical-theoretical problems of languages” (W. Humboldt).

Kartvelologists almost unconditionally approve that Svan is most characterized by archaic features in the Kartvelian linguistic world, which conditions the great interest of scholars towards Svan. Since Güldenstädt, this interest has not decreased for three centuries. In Kartvelology the study of Svan (along with Megrelian- Laz) has always been of great interest. Many noteworthy and important studies on the structure of the Svan verb have been created. However, the Svan deverbative nominal has not been the subject of special study to date.

Svan masdar is very noteworthy in relation with Georgian literary language in terms of structural-semantic aspect, formative marker, nominal, and especially verbal categories (voice, multiplicity, direction, plurality of object ...). Accordingly, due to the necessity of research in Kartvelian format and the urgency of the topic, the **work is an attempt of monographic study of Svan language.**

Research goal and objectives. The present study goal is to provide a systematic analysis and description and characterization of the Svan masdar. Therefore, the aim of this work is: to study monographically Svan masdar on the basis of the Upper Bal subdialectal data; to classify structural patterns, formative affixes / morphological elements; to carry out systematic formal and functional-semantic characterization of the masdar, to carry out in-depth investigation of the nominal and verbal categories expressed in the masdar, and to present a complete picture.

The goal of the study was to compare Svan language data with literary Georgian (in some cases with other Kartvelian linguistic subsystems) in terms of formation of masdar forms.

Accordingly, the work deals with the Common Kartvelian rules; Distinctive signs and elements are studied; The characteristics of Old Georgian preserved only in Svan are particularly emphasized (e.g. reflection of direct object plural in Old Georgian only in verb, in Svan - in masdar and verb ...).

During the dissertation work processing, relevant empirical material was developed: dictionaries, Svan texts published to date. The research also includes materials recorded personally by me in various parts of Georgia under field conditions.

Research methods: The paper utilizes systematic, synchronous, structural, descriptive methods of empirical material research. The issue has been processed mainly on the basis of analysis and in some cases comparative-contrast studies.

Core research outcomes: The work fully describes Svan masdar in terms of structural-semantic aspect and functionality as far as possible. The formative affixes is presented in tabular forms. Nominal and verbal categories in Svan masdar with regard to literary Georgian are described. The emphasis is made on the Common Kartvelian roots, formants and categories represented in masdar; However, the Svan specificity is also emphasized in order to present the perfect picture. The research has shown remarkable results, which I hope will provide appropriate assistance to the specialist of Kartvelian language and those interested in the issue.

Scientific novelty of the work: The work is the first attempt of monographic study of Svan masdar. In structural terms it is a novelty to systematically describe and characterize Svan masdar forms; Also, to reveal all the peculiarities and specificities of Svan in this segment (in deverbative nominals) in relation with literary Georgian. The work presents paradigms of declension of masdars of different structure, as well as a systematic description of the verbal categories characteristic of the Svan masdar, such as: plural of the object, voice, the multiplicity of action, etc.

Theoretical and practical significance of the work: The work will contribute to the study of: the grammatical structure of the Svan language itself; of archaic vocabulary and hence of the Kartvelian linguistic world. The research outcomes are important for general and Kartvelian linguistics, comparative grammar of Kartvelian languages, as well as practical course in Svan language.

Volume and structure of the dissertation work: The dissertation work contains 160 computer-printed pages. It consists of an introduction, history of the issue study, 23 chapters classified into four paragraphs, and 20 sub-paragraphs of core conclusions. List of informants/narrators and literature (180 units in total) is added to the work.

History of studying the issue

The Svan language called attention to due to its archaic vocabulary and grammar structure still in the 18-19th centuries. The first fixation of Svan data was made by foreign travelers, diplomats, researchers.

Scientific study of Svan subdialects is related to the name of **Nicholas Marr**. **Akaki Shanidze** specified the basics of the division of the Svan dialects, the names of the dialects: Upper Bal, Lower Bal, Lashkhanian and Lentekhanian. The scholar gave a classic explanation of Svan umlaut. Some issues of Svan language structure are given in the works of **H. Fähnrich**, G. Machavariani, M. Kaldani, K. Dondua, G. Deeters, Al. Oniani, Z. Chumburidze, I. Chantladze, M. Chukhua, E. Osidze, L. Palmaite, N. Abesadze, M. Sukhishvili's A landmark in the study of Svan is **Varlam Topuria's** fundamental work, the handbook of kartvelologists "**Svan Language. I. Verb**". The Topuria's assessment of the complexity of the Svan

verb is as follows: *“The Svan system of conjugation is Kartvelian. The verb has the same categories as the Georgian and Zan. The mechanism of the Kartvelian verb is complex, but of Svan - especially. It has more inclusive-exclusive forms, Perfect and Pluperfect, Future Imperfect, etc. This raises questions about their genesis and primacy.”*[Topuria 1967: 175].

Among the terms introduced in Kartvelological linguistic literature by A. Shanidze **infinitive** and by A.Chikobava **masdar**, I prefer the term **masdar** which in this case is more suited to the specificity of the Kartvelian languages - as the term denoting a nominal originated from the personal verbal form, and not **infinitive** of European languages. Svan masdar is extremely noteworthy in terms of construction, formative elements, semantic aspects, functionality...as well as in relation to other Kartvelian languages. Unlike literary Georgian, Svan masdar distinguishes categories of voice and multiplicity, reflects the plurality of an object, which **defines its specificity and diversity, and underlies the difficulties which are particularly evident in lexicological work – when it is difficult to reflect masdars and to convey their content properly and perfectly in Georgian:** As is known, the academic edition of the Svan-Georgian Dictionary was planned in 1936 and an intensive collection of lexical material started. The guidelines that should be basis for the dictionary how to give the **masdar** into a vocabulary are formulated by Maxime Kaldani as thus: *“One group of masdars gives the opposite forms of the active and passive voices. The translation (e.g., **lidge-lideg** "extinguishing") cannot reflect this difference, since **lidge** is an active voice ("extinguishes") and **lideg** is passive ("disappears"). This type of masdara (in the Dictionary) has grammatical characterization (this seems to be more economical than giving personal forms in parentheses for translation)”* [Kaldani 2000: 905]. In the preface to the V.Topuria and M.Kaldani’s **“Svan Dictionary”** Prof. I. Chantladze writes: *”It was originally meant to denote a category of multiplicity and plurality of objects in a verb, masdar and particle ... Sometimes it was difficult to draw a line ... **Practical work drew our attention to the issues which may not have come to the foreground during the theoretical work - some of them are not even discussed in the professional literature.”***

Some issues related to the masdar in Svan are investigated and discussed in the works of **A. Shanidze, V. Topuria, G. Machavariani, Al. Oniani, Z. Chumburidze, I. Chantladze, R. Chkadua, M. Sagliani, K.Margiani...**

The **analytical material** presented in the work is extracted from: V. Topuria and M. Kaldani’s **“Svan Dictionary”**, **“Etymological Dictionary of Kartvelian Languages”**, **“Svan Prose Texts”**, **“Chrestomathy of Svan Language”**, Arsen Liparteliani’s **“Svan Dictionary”**, **“Kodori Chronicles”**, B. Nizharadze's **“Svan-Georgian-Russian Dictionary”**, M.Chukhua’s **“Comparative Dictionary of the Kartvelian languages and Dialects”**... Additionally, the masdar forms recorded by me after the last- five-years’ working on the subject in various parts of Georgia are added to them. Of Svan four dialects the work analysis Upper Bal

material. In addition to the basic research topics - Svan masdar - core structural models, rules of distribution of formative affixes, declension of infinitives, syntactic functions, verbs without masdar, unmarked masdars, nominal and verb categories in masdar, in the present work I tried to focus on specificities, i.e. **to demonstrate as much as possible the peculiarities of voice (active and passive), expression of category of multiplicity, reflection of object plurality in masdar in relation to literary Georgian.**

Summary of the work

Chapter I. Structural frameworks of masdar in Svan

According to the formative structural frameworks there are four types of masdar in Svan: with prefix-suffix, with prefix, with suffix and without affix (unmarked). The masdar formative affixes are: mainly prefix **li-**; prefix-suffix **li-e**; confix **li-e, li-i**; **li-w**; suffixes: **-a**; **-ob**; **-e-wa**; Svan masdar is mainly derived from the present forms: **amare** „prepares“ > **li-mar-e** „preparing“, **xaçwene** „shows“ > **li-çwen-e** „showing“...

Distribution of **li-**, **li-i**, **li-e** affixes of masdar depends on the present screeve suffixes [**-e**; **-i**; **-a**; **- 0**]. The distribution rules of affixes can be determined on the ground of present series forms [Oniani, 1998: 262]. However, these rules have exceptions, for example: **anghri** „is coming“ – **li-qed** „coming“ (cf. Old Geo. **mou-qd-ebis**); **esghri** „is going away“ – **lizi** „going away“, **xala** „feels hurt/offends“ – **li-lön-e** „feeling hurt/offending“...

Prefix-suffixal formation: In Svan **li-e** confix derives:

1. masdar of Active voice verbs: **li-tpur-e** "skinning" ...;
2. masdars of active semantics of the verbs with root ablaut: **li-fxž-e li-fxzh-e** "deploying/spreading" ...;
3. masdars of intransitive verbs (with final present **-a**) **li-lön-e** „feeling hurt/offending“ ...;
4. masdars of intransitive verbs (with unmarked present): **li-sgwr-e** “sitting” ...
5. causative form of all kind of masdar: **li-zgun-e** "settling" ...

A confix **li-i** derives the masdar of those verbs which present Active voice has an allomorph **-i**: **i-twr-i** „learns“ > **li-twr-i** „learning“, **asq-i** „makes/does“ > **li-sq-i** „making/doing“... Masdar of one group of verbs of **Middle-Active** voice is also derived by means of **li-i** prefix-suffix: **kil-i** „screams“ > **li-kil-i** „screaming“, **sub-i** „dances“ > **li-swb-i** „dancing“...

The masdars with **li-w** suffixes are: **li-hxexuçaš-w** „being husband and wife/matrimony“, Etsr. **li-xexu-li-çaš-w** „being husband and wife/matrimony“, **li-tlaghur-w** „being daughter/sister-in-law“, **li-mqār-w** „being wives of brothers“, **li-swnäj-w** „relation between godparents and parents of child“, **li-**

jmaḥ-w „enmity“, **li-sīmak-w** „maidenhood“... Due to the "**masdar nature**" of **li-** prefix V. Topuria discusses the nominal of this group as masdars, and the forms derived by means of **-ma** prefix – as abstract ones : (**mä-gid** „sleeping“, **ma-žar** „boring“, **m ä-xiad** „joy“, UB. **ma-shona** „envy“, Lashkh. **ma-γwr-a** „oath“)... ... Z. Chumburidze, Al. Oniani characterize these latter as abstract nominals rather and not masdars.

Based on the data of V.Topuria's fundamental work as well as empirical material obtained by me, the nominals derived by means of **li-w** confix (**li-msgāj-w** „son offspring/posterity/to celebrate the birth of son“, **li-ḥeḥuçaš-w** „being husband and wife/matrimony“, **li-mār-w** „manliness/human dignity“, **li-swnāj-w** „relation between godparents and parents of child“...) are masdars in Svan.

Prefixal derivation: The prefix **li-** mainly derives the masdar of the **Passive voice** verbs; Of the Active voice verbs the ones which are unmarked in present derive the masdar by means of **li-** prefix. As processed analytical material and Svan dialectal data reveal the use of **li-** formative prefix is much more common than of other formative markers.

Passive: **kwešni** „is broken“, **li-kweš** „breaking“, **fxežni** „is disbanded“, **li-fxež** „disbanding“...

Active: **xešgwem** „asks/begs“, **li-šgwem** „asking/begging“, **agem** „builds/constructs“, **li-gem** „building/constructing“...

It is noteworthy that today for the masdar **lī-tw** "running away/escaping" with prefixal derivation is historically assumed the confixal derivation: Svan **lī-tw** „running away/escaping“ is naturally corresponds with Georgian **vlt- / i-vlt-is** „runs“ **si-vlt-ol-a** „running“, Megrelian **rt- / nt- - tr-ebe /nt-ebe** „running away/escaping“ and Laz **o-mt-in-u** „running away/escaping“. The Svan – **tw** is derived from ***-wlt-** via losing of **l-** and as a result of **w-** metathesis - infinitive **lī-tw < *li-wlt-w** [Sarjveladze, Fähnrich 1990: 126];

The length of the prefixal vowel is also noteworthy in **lī-tw** „running away/escaping“. In Topuria-Kaldani's "Svan Dictionary", in the “Etymological Dictionary of Kartvelian Languages”, M. Chukhua's “Comparative Dictionary of Kartvelian Languages and Dialects” only some masdar forms are attested which are derived by means of prefix **lī-** with long vowel: **lī-tw** „running away/escaping“, **lī-z-i** „walking“, **lī-t-e** „giving one’s share“, **lī-qwīsg** „saying“, **lī-cw** „loughing“, **lī-šg-i** „milking“, **lī-šdn-e** „forgetting“, **lī-šw-e** ...

According to the structural frameworks, the length of prefixal vowel was revealed in all types of masdar. The question arises: What caused the length of the prefixal vowel? This is the compensatory length in the following lexemes: **lī-tw < *li-wlt-w** „running away/escaping“, **lī-z-i < *li-gzi** „walking“, **lī-qwīsg // *lī-quma < *li-tquma**... In masdar **lī-z-i < *li-gzi** “walking”, simplifying of **gz** complex in

Svan resulted **z**, which is lengthened due to loss of a preceding vowel **g-**. The archetype ***gz** must be reconstructed on the Common-Kartvelian level [Sarjveladze, Fähnrich 1990: 81]. The length of the prefixal vowel in masdars is therefore qualified as compensatory length since these are quite archaic lexemes and show exact correspondences in all Kartvelian languages. I believe that we should deal with the same kind of length in the rest of the masdars, as well: **li-cw** „laughing“, **li-šg-i** „milking“, **li-šdn-e** „forgetting“.

Masdar or abstract nominals with –ma prefix? There is a difference of opinions among the scholars regarding the one group of nominal in Svan. In these nominals **ma-** prefix is detached: **ma-lat** „love“, **ma-kap** „trust“, „decision“, **ma-mčir** „laziness“, **ma-žāb** „leisure/free time“, **ma-žər** „pitness“... Arn. Chikobava considers the parallel forms of **ma-lat** „love“/**li-lat-w** „loving“... type to be of particular value as an demonstration of the class-grammatical category. According to V. Topouria, Z. Chumburidze, Al. Oniani the forms with **ma-** prefixal formation are abstract nouns and not masdars. I agree with this standpoint since on the ground of my observations on empirical material the forms with **ma-** and **li-** prefixes do not freely alternate each other: **ma-lona/li-lōne** „feeling hurt/offending“ lexemes have different using spheres of semantic nuances.

Suffixal formation: Suffixal formation in Svan masdars is represented via Common Kartvelian **-a** and Georgian **-ob** affixes. The masdar with **-a** suffix in Svan is characteristic of **root-ablaut** verbs: **-a** suffix revealed in Svan **xwāt-a** „exterminating“, **kwāš-a** „braking“ **cwār-a** - „abandoning, betraying“, **kwāc-a** - „cutting, cutting off“... forms corresponds to the Georgian **–a** and Megrelian-Chan **–a** suffixes.

Masdars with –ob suffix: The number of this group of masdars is low. But I’ll discuss them as separate structural models with different content. Masdars with **–ob** suffixes are: **dir-ob** < (**diār** „bread“), „feasting“, **cwār-ob** „time for abandoning, betraying“, **kwāx-ob** “time of great frost”. The masdars with **–ob** suffix structurally freely alternate the ones with **–a** suffix. The masdars derived by means of both types (**-a** and **-ob** morphemes) freely adapt the forms with **li-** prefix and **li-i li-e** confix: **qac-ob/qac-a /li-qc-e** “perishing” ...Today, in Svan the transition trend of suffixal derivation to confixal one: **xwāt-ob / xwāt-a > li-xwet / li-xwt-e** “destroying/wiping out” is observed.

Masdars with –ew–a double suffix: **t-ēw-a/ t-āw-a** "fuss, blizzard", **tənt-ēw-a** "noise" ... M.Saghliani calls these forms **onomatopoetic lexical entries** and genetically links **-āw(a)/-ew(a)** suffix with Georgian **–ial** in **zrial-, srial-, žrial-** forms. On the basis of observation on Svan material, checking the material with informants, it can be said that in Upper Bal these lexemes semantically associated with *noise* freely adapt the "traditional" forms with **li-e** confix and in the living speech parallels forms are also attested: **t-āw-a/li-tāw-e** „fuss, quarrel“...

Unmarked masdars are: *xəl* „gun sound“, *ɟgwib* „sound of interpreting“, *dyl* „sound of tearing up“; *bičkw* „sound of exploding/splitting up“... In the professional literature different terms are used to denote these types of the **forms without affix: primary masdars** (Arn. Chikobava, R. Chkadua, M. Saghlani, "**deverbative-verbal**" stems - A. Davitiani) ... I prefer the term - **unmarked**, since the above forms differ from the masdars of different structure by unmarked feature. In speech these unmarked lexemes are derived by means of **li-i/li-e** confixes.

Phonic vocabulary in masdars: The onomatopoeic, phonic lexical entries are typical for all languages. One part of forms qualified as masdars by M. Saghlani is the result of combination of two different stems/roots (i.e. via contamination): *zɔrzən* „quaking“, *fɔrzən* „shivering, quaking“, *turšün* „banging/slamming” ... These nominals are the "primary masdars" from which new verb forms are derived, sometimes with slightly changed semantics.

It should also be underlined that the archaic nature of Svan vocabulary and the special ability of Svan word-formation are clearly evident in the masdars, as well. For example, just suffixal masdars can derive **six masdar forms**, the Georgian translation, without a description, conveys only two forms of these six ones: initial and causative:

Suff. form.	Suff. form.	Passive	Active	Mult.	Caus.
<i>xwät-a</i> „destroying“	<i>xwät-ob</i>	<i>li-xw-et</i>	<i>li-xwt -e</i>	<i>li-xwt-äl</i>	<i>li-xt-un-äw-ne</i>
<i>cwär-a</i> „abandoning, betraying“	<i>cwär-ob</i>	<i>li-cwer</i>	<i>li-cwr -e</i>	<i>li-cwr-äl</i>	<i>li-cr-un-äw-ne</i>
<i>käd-a</i> „destroying/wiping out“	<i>käd -ob</i>	<i>li-ked</i>	<i>lik-de</i>	<i>li-kd-äl</i>	<i>li-kd-un-äw-ne</i>

Thus, the Svan "**masdar world**" is quite diverse in terms of structural forms, in relation with literary Georgian and Zan, specificity, archaisms, lexical composition and semantic aspects. In this diversity phonic vocabulary participates, as well.

Chapter II. Verbal categories in Svan Masdar

In terms of expressing **nominal categories**, Svan masdar fully repeats the Georgian situation. According to **verbal categories**, there is significant difference according to the reflection of **voice, multiplicity, plurality of object**.

Expressing the voice in masdar of Svan verb: In relation to literary Georgian it is noteworthy that in Svan masdar active and passive semantics is clearly expressed contextually, structurally it is distinguished by parallel pairs – by masdar forms of active and passive voices. In Svan the voice category is not expressed in all infinitive forms, but only in one type of masdars. These are the infinitives of the verbs with root ablaut respectively with two masdar forms derived by means of **li-e** confix for active and **li-** suffix for passive.

Passive	Active
li-xep „bursting”	li-xp-e „bursting (<i>of a small object</i>)“
li-cel „tearing, tearing off“	li-cl-e „tearing, tearing off“
li-gel „tearing, chopping“...	li-gl-e „tearing, chopping“...

Historically, the situation is assumed to be different. The opposing Svan masdar forms should not have been distinguished according to the voice in the earlier era. The masdar of **li-kweš** type has historically been neutral in terms of voice as any of **li-ked**, and **li-mār-e** type. Even at the synchronic level, different masdar forms of active and passive voices are attested only in Upper Bal and Lower Bal. The tendency of breaking of secondary **ablaut opposition of active-passive stems** has already been observed in the Lower Svan dialects.

Expression of the multiplicity of action in the masdar of Svan verb: Svan verb and masdar are also characterized by the grammatical expression of the category of multiplicity of action with the appropriate affix. Structurally the masdar expressing multiplicity always have the model **li-äl** and **li-jël**: Multiplicity of action is expressed by the multifunctional **-äl** morpheme in the following masdars: **li-zel-äl** „walking“, **li-mxub-äl** „brotherhood“, **li-pežun-äl** „hide-and-seek“...

The singlicity-multiplicity opposition is evident in the following forms:

li-pež „hiding“	li-pežun-äl „hide-and-seek“
li-mār-e „preparing“	li-mar-äl „preparing“,
li-čkwew-i „knee bending“	li-čkwän-jël „kneening repeatedly“.

I share the standpoint that **suffixe of multiplicity -äl** gives a semantics of passive in one type of verbs, that is evident by the comparison of oppositional pairs: My attention was focused on the

masdars with -äl suffix, which have clearly expressed passive content with respect to the corresponding forms without suffix (evidently having active semantics) [Margiani 2007: 70]:

Active	Passive
li-nbän-i „swearing“	li-nban-äl „Sb swears“
li-qwn-e „lying down“	li-qwn-äl (iqwnäl eža)
li-lče (ilče eža ečas) „mourning“	li-lčäl (ilčäl eža)
li-čiče (áčiče eža ečas) „son-in-law in bride’s family“	li-či ž-äl (i-čiž-äl eža)
li-čwīl-e (áčwīl-e eža ečas) „briding“	li-čwīl-äl (i-čwīl-äl eža)...

Expression of the causative category in masdar: In modern Svan the causative category is expressed by means of the **-un, -wn, -n** affixes both in the personal verbal form and in masdar. Causative masdar is derived only by means of **li-e** confix: **lisqi** „making/doing“, **li-sq-un-e** „make sb do/make sth.“, **li-gem** „constructing“, **li-gm-un-e** „make sb construct sth“, **li-starun-äl** „making the sign of cross“, **li-starun-al-wn-e** „making sb make the sign of cross“... Svan especially likes the double causative, when the **-wn** affix is used in the personal verbal form, and therefore in masdar twice. Selected by: **li-tx-un-e** > **litx-un-äw-n-e** “returning/coming back”, “making sb returning/coming back”.

Like in Georgian in Svan not all types of verbs and masdars have causative derivation: Causative forms are not attested in the masdar derived by means of phonic vocabulary; in the masdars derived by means of **-a, -ob** suffixes; in the masdars of **li-w** confix derivation. The causative category can be expressed only in the masdar derived by means of **li-e, li-i, li-** prefix-suffixes.

Expressing the plurality of object in masdar: In relation to other Kartvelian languages, it is of great interest that the **Svan masdar distinguishes the plural of object**, which conditions the plurality of forms and variety of semantic nuances, but structurally - a kind of "**oppositional**" pairs of masdars:

li-rd-i	li-rd-äl-i	„growing of one and growing of lots”
li-nq-e	li-nq-äl-i	„baking of one and baking of lots“...

To denote the multiplicity of object, the following suffixes are used in the Svan Upper Bal subdialect: **-äl, -el, -iäl (jäl), -ər, -ür (-ul), -īr**. It should be noted that in expressing the plurality in masdar in Svan a kind of unification of forms takes place. The observation has demonstrated that the masdars derived by means of confix **li-I, li-e** and prefix **li-** move to the formation of **li-i** type, and the infinitives with zero-suffix - to the **li-e** structure.

li-kēn-e > **li-kēn-äl-i** „bundling, binding“

li-twr-e > **li-twr-əl-i** „igniting“

li-d-i > **li-d-əl-i** „putting“...

Infinitives with zero suffix : **li-** : > **-ər-e**:

li-deg > **li-dg-ər-e** „extinguishing“

li-bečw > **li-bčk-ūr-e** „chopping/splitting“

The masdars expressing multiplicity of action and a plurality of objects, the specificity of which cannot be conveyed in Georgian, have similar **-əl** affix, but they are different in structure. In my observation, the structure **li--əl** is attested in the form of multiplicity and the structure **li-əl-i** in the masdars expressing plurality;

li-z-i > **li-zel-əl** „walking once“ > „walking many times“...

li-rd-i > **li-rd-əl-i** „growing of one“ > „growing of lots“...

Expressions of direction in Svan masdar: In Svan masdar the direction is expressed by means of preverbs **ži-**, **ču-**, **sga-**, **ka-**; e.g. **žilizi** „walking up“, **čulizi** „walking down“, **sgalizi** „entering“, **kalizi** „going out“ etc. Such forms of direction are opposed by the undirected ones without preverbs: **lizi** "going away". The preverbs deriving the aspects (**la-**, **an-**, **ad-**, **es-**) are not confirmed in masdar. Unlike Georgian, the opposition according to aspect isn't characteristic of it. Addition and not addition of preverbs **ži-**, **ču-**, **sga-**, **ka-** does not create an aspectual opposition. As far as the forms like: **lisqi /ži lisqi** „making/doing“, **lišxi /ču lišxi** „burning“, **lizi / sga lizi, ka lizi** “walking”... do not differ in terms of aspect. R. Chkadua's observation on the masdars derived by means of **-a** suffix via adding the simple preverbs to derive perfect aspect is noteworthy: except for the specific expressions, the masdars with **-a** suffix are attested in ordinary speech in various case forms. They can be added by **ču-** and **ka-** preverbs, but not in terms of denoting direction, but of the aspect. isge **ču tefa-s** mag micxa (LB) "I prefer to lose everything than you"; **ka bera** isga **kema-d** xespi (LB) "The loss was becoming increasing" (Sv. Dic. 779)...

I share R.Chkadua's standpoint on denoting not direction, but aspect by adding of simple preverbs, but **since this is not a systemic nature, it does not cover other type of masdars. Naturally, the hypothesis remains valid that unlike Georgian in Svan masdar a preverb has the function to express direction and not to derive an aspect, especially,** then when the number of masdars with **-a** suffix is too low in Svan. In the above given examples, the masdars with preverbs and without them are freely substituted each other.

Some verbs without masdar in Svan: There are a group of verbs that has personal forms but they cannot derive masdars. Like Old Georgian, these are mostly static verbs. Svan verbs without masdar are: **xozi** "is far away, is distance... far away", **xesmi** "hears", **çua** "is obtained, is spread", **ānçin** "expects, thinks", **xabža** "thinks, considers, is grateful", **xat□m** "sth is wrong with sb/sth" ... Theoretically it was expected, but neither in modern Svan speech nor in the dictionaries the following masdar forms are attested: ***lizne** < **xozi** "is far away, is distance ... far away"; ***lisem** < **xesmi** „hears“; ***liçue** < **çua** „is obtained, is spread“ ; ***litim** < **xat□m** „Sth is wrong with sb/sth“; ***linçir** < **ānçin** „expects, thinks/considers“ ...

Chapter III. Nominal categories of masdar

Declension of masdar in Svan: Svan masdar is declined as a noun of proper stem. The declension marker system according to the masdar is of the following type in Upper Bal:

Nom.	-0
Dat.	-s
Erg.	-d
Rel.	-iš, -āš, -ēm-iš
Instr.	-šw
Adv.	-d

In order to give a full picture, I tried to reflect structurally all types of masdars in the declension paradigms of without affixal, prefixal, confixal and suffixal derivation:

without affix:	škwif „sound of stick striking“
Prefixal:	li-qwesg „sneaking/creeping“
Confixal:	li-prisd-e „baptizing/christening“
Suffixal:	cwāra „abandoning, betraying“, mājdar-ob „hunger“
Causative:	li-qn-un-e „make sb plough“
Multiplicity:	li-pikw-ān-āl „disappointing/frustrating“?

Nom.	liprisde „baptizing/christening“	ližōdune „lengthening“
Dat.	liprisde-s	ližōdune-s
Erg.	liprisde-d	ližōdune-d
Rel.	liprisd-ēm-iš	ližōdun-ēm-iš
Instr.	liprisde-šw	ližōdune-šw

Adv.	liprisde-d		ližödune-d
Nom.	kwäša „breaking“		cwära „leaving, betraying“
Dat.	kwäša-s		cwära-s
Erg.	kwäša-d		cwära-d
Rel.	kwäš-äš		cwär-äš
Instr.	kwäša-šw		cwära-šw
Adv.	kwäša-d		cwära-d

Nom.	litwäl „birt, giving birth“		lifikwanäl „disappointing/frustrating“
Dat.	litwäl -s		lifikwanäl-s
Erg.	litwäl -d		lifikwanäl-d
Rel.	litwäl -iš		lifikwanäl-iš
Instr.	litwäl-šw		lifikwanäl-šw
Adv.	litwäl-d		lifikwanäl-d

Nom.	lišdäb „working, labour“		liqwesg „sneaking/creeping“
Dat.	lišdäb-s		liqwesg-s
Erg.	lišdäb-d		liqwesg-d
Rel.	lišdäb-iš		liqwesg-iš
Instr.	lišdäb-šw		liqwesg-šw
Adv.	lišdäb-d		liqwesg-d

Towards the plural number in Svan: Of the nominal categories a masdar/infinitive has only a declension in Svan and is declined like a noun of proper stem. Changing according to number is not characteristic of infinitive and just this view is dominated in linguistics. However, it should be noted that like the literary Georgian the forms: **kitxva – kitxvebi** “question – questions”, **šroma - šromebi** “work – works”... are also revealed in Svan and are derived by means of **-är** suffix:

li-yr -äl „song“ – **li-yr-äl-är** „songs“,

li-šdr-äl „game“ – **li-šdr-äl-är** „games“ are qualified as the plural of masdars. Old Svan songs are marked by means of lexeme: **liyräl-är**: jwinel lušnu **liyräl-är** lix: lile, lagušeda, riho, gaul-gavhe... “Old Svan songs are: Lile, Lagusheda, Riho, Gaul-gauxe...”

Chapter IV. Syntactic aspects of masdar in Svan

Syntactic functions of masdar in sentence: According to syntactic functions, the masdar can function as a subject, direct object, indirect object, simple object... E.g. simple object: **cxäman i käman** "with growing and increasing" ... The traditional Svan New Year greeting is as follows: **zäj qeri m□cädi xoča zäjs uw jicädi, cxäman i käman uw alhīdēlxi** "Let the deity of time changing bring good new year, and be happy with growing and increasing in number."

Masdar in phraseology and expressions: Svan masdar participates in paronyms, composites, phraseologisms and expressions: **limzir-liqəräl** "praying and begging"; **kinčxikwäca** "shaming" (*lit.* "public humiliation/disgrace"); **kwinisäda** "salvation" (*lit.* "saving the soul"); **boläkäda** "destroying/wiping out"; **liqedšw qedni** "Sb'll come by all means". The following masdars are mainly used in phraseologisms: **li-twš-äl** „hugging“, **li-qed** „coming“, **li-blök-e** „destroying/wiping out“... According to structure only the masdars derived by means of **li-e** **li-** affixes are attested in phraseologisms. Only a few masdars with prefix (with **a** suffix), **-äl** affix of multiplicity and causative ones are revealed: **dagr-a**, **li-twš-äl** „hugging“...

Conclusions:

1. According to the view accepted in linguistic literature, unlike the Indo-European languages in which the personal verbal forms are based on infinitive, in Kartvelian languages the picture is vice versa: masdar is originated from the personal verbal present forms. That is why I gave advantage to the term **masdar** introduced by Arn.Chikobava than the term **infinitive** introduced by Ak.Shanidze.

2. **According to the structural frameworks, there are four types of masdar in Svan:** of prefix-suffix, prefix, suffix and without affix /(unmarked). Masdar derivative affixes are: **li-** ; **li -e**; **li-i**; **li-w**; Kartvelian **-a**; Georgian **-ob**; **-ew-**; without affix: **-0**. The oldest, most archaic form from these frameworks should be suffixal [**-a**] formation.

3. In Svan masdar is mainly derived from the present forms. The distribution of the **li-**, **li-i**, **li-e** affixes depends on the present screeve suffixes [-e; -i; -a; - 0]. Observation on empirical material demonstrates that the distribution rules have exceptions.
4. In the masdars having Kartvelian correspondences **the length of the prefixal li-** is explained by the loss of the root sound, and therefore is qualified as compensatory length: **li-tw** < ***li-wlt-w** „running away/escaping“, **li-z-i** < ***ligzi** „walking“, **li-kwīsg** / ***li-kuma** < ***li-tkuma**...
5. The masdars of suffixal formation are relatively small in Svan: Common Kartvelian **-a** and Georgian **-ob** suffixes are freely alternated in the following forms: **šdāh-a** / **šdāh-ob** "exhausting", **cwār-a** / **cwār-ob** "abandoning, betrayaling" ... **In modern Svan the suffixal formation is weak.** It is oppressed by prefix-suffixal and prefixal formation which gradually dominates: (**xwäta** > **li-xut-e** / **li-xwet**) "destroying/wiping out".
6. The Svan masdars with **-ob** suffix (**dir-ob** "time of famine", **mäjdar-ob** "hunger", **kwäx-ob** "time of great frost") ... express the meaning of the process, period, current.
7. In Svan, like in other Kartvelian languages, primary masdars (in relatively small quantities) are confirmed. Svan unmarked masdars are: **zgwib** "ceasing/interrupting"; **bičkw** "splitting/bursting", **škwif** „beating“, **riq, rif, bičx**...
8. In Svan a group of masdars derived by means of **phonic** vocabulary is distinguished. These phonosematic lexemes obtained by root reduplication cannot form the system. But their existence in the language (even in small numbers) is a fact: **z□rzän** „loud violent shaking/quacking“, **t□ntēwa** „noise“, **turšün** „banging/slamming" ...
8. In terms of the expression of the **nominal categories**, the Svan masdar fully repeats the Georgian situation, while according to the **verbal categories** they differ significantly to reflect **voice, multiplicity, plurality of object.**
9. Formation of some masdar forms differ according to the **voice of initial verb**: in the historical context another situation is supposed, but at the synchronous level it is of great interest that the **Svan language has a distinctive voice category with respect to Georgian**: active and passive, **active and passive content is expressed via parallel forms of masdars**: **litex – litxe** "returning/coming back", **lixep – lixpe** "splitting/bursting" ... (mainly in the masdars of the verbs with root-ablaut...). Due to the lack of proper forms, the Georgian translation cannot reflect these Svan masdar forms opposed according to voice.
10. With respect to other Kartvelian languages, it is also noteworthy that in Svan masdar there is a **multiplicity categoriy**: multifunctional **-äl** and **-ər** suffixes (and various allomorphs of these suffixes).

11. Like literary Georgian, Svan masdar is characterized of the **category of causative** with **-un** affix; Almost without exception, this type of masdars are structurally of prefix-suffixal formation: **lišdāb** > **lišdb-un-e** / **lišdb-un-āw-n-e** "working, "make sb work"..."

12. Like Old Georgian and unlike modern literary Georgian, the **plurality of object** is reflected in Svan masdar:

linqe / **linq-āl-i** „baking of one / baking of lots“...

lideg / **lidg-ər-e** „extinguishing of one / extinguishing of lots“...

(cf. Old Geo. **kari davqaš** / **kar-n-i davqš-en...**)

13. The masdars expressing multiplicity of action and plurality of object, the specificity of which cannot be conveyed in Georgian, are similar to each other with **-āl** affix, but they are different structurally - in my observation, the structure: **li- -āl-0** occurs at the forms of multiplicity, the structure **li- -āl-i** - at the masdars denoting the plurality of object:

li-rd-i > **li-rd-āl-i** „growing of one – „growing of lots“

li-z-i > **li-zel-āl** „walking once“ – “walking many times”...

14. Unlike literary Georgian, Svan masdar has no opposite forms according to aspect, as **an-**, **ad-**, **es-**, **la-** aspect-formative preverbs do not occur in masdar.

15. In order to denote the direction, a simple preverbs are used in Svan masdar: **ži-**, **ču-**, **sga**, **ka-**. Consequently, there is directed course and undirected one, but there is no opposition according to aspect.

16. In Svan, there are verbs without masdar: **xozi** "is far away, makes smth be far away", **xazwib** "emerges, spring sources", **çua** "is obtained", **ānçin...** Like Old Georgian, the verbs without masdar in Svan must be reflect archaic picture: (cf. Old Geo. **esavs**, **uvis...**).

17. In Svan a masdar is attested in composites, paronyms, phraseologisms, and expressions: **kikēfid** **liked** „destroying/wiping out“, **hājodeweš lignē** „ado, noise“, **kwini sāda** „saving/surviving“ (*lit.* „saving a soul“), **laçwdanoš içwdāni** „begs in asking”...

18. In Svan a masdar is declined as the nominal of proper stem. Preference is given to the Kartvelian type of declension.

19. According to the syntactic functions, in a sentence masdar can have the function of: subject, direct object, indirect object, simple object

20. In Svan rare (= figurative) forms of masdars have been confirmed: **lifkwanāl** „Awkwardly looking around of sb left alone“, **likūnawāl**, **litluqi**, **limqēr wäl**, **lilh wāri**... Due to the lack of exact morphological-

semantic equivalents, translating of these forms not in masdar forms, even with descriptive means, is quite difficult.

References:

1. **Some Issues of Masdar Formation in Svan**, International Scientific-periodical Journal "Intercultural Communications", № 30, 2018. ISSN 1512-4363
2. **Masdar in Kartvelian Languages**, Kiev State Aviation University. III International Scientific and Practical Conference - Problems and Opportunities, Training of Professionals under European Integration.
3. **Characteristics of Masdar in Svan**, Kiev State Aviation University. III International Scientific and Practical Conference - Problems and Opportunities, Training of Professionals under European Integration.
4. **Forms of (Active and Passive) Voice in Svan Masdar**. International Scientific-periodical Publication, "Intercultural Communications", № 32, 2019. ISSN 1512-4363
5. **To the Interrelationships of Abstract Nominals and Masdar in Svan**, International Scientific-periodical Journal "Intercultural Communications", № 30, 2018. ISSN 1512-4363

Conferences:

1. **Reflection of Active-Passive in Masdar of Svan Verb** - X Republican Scientific Conference of Georgian Linguist Masters and PhD Students, Kutaisi - 2018
2. **Main Structural Models and Formation of Masdar in Svan** - XI Republican Scientific Conference of Georgian Linguist Masters and PhD Students, Kutaisi - 2019
3. **Masdar in Kartvelian Languages** - 11th International Scientific Conference "Education and Science in the 21st Century, Reality, Challenges and Perspectives", Gori State Teaching University, 2018.

